

Den egyptiska revolutionen och det informella lärandet om mänskliga värderingar, demokrati och fred. En etnografisk studie baserad på intervjuer med taxichaufförer, tjänstemän och fredsaktivister

Magisteruppsats i pedagogik med interkulturell inriktning

Av: Yousef Morshedi

Handledare: Katrin Goldstein-Kyaga –Tobias Hübinette

Examinator: Christina Rodell Olgac

Abstract

This thesis aims at studying representatives from three groups in the Egyptian society with an ethnographic method and with regards to their experiences, reflections and stories of the Egyptian revolution. The material of the thesis is based on ethnographic fieldwork and on interviews.

The purpose of the study is to explore different themes in the informants' stories related to society, freedom, social justice, human values, peace and civility. The purpose is also to examine the informants' stories with emphasis on various informal learning processes that occurred in the Egyptian social change.

The study finds that according to the informants a society should be characterized, among other things, by human values, social justice, non-violence and peaceful methods and approaches. Various informal learning processes involving both individual citizens and active members of civil society and NGO groups were found to be practiced to be able to accomplish these changes in the Egyptian society to create a better future.

The degrees of involvement of the various learning processes not only reflect differences between informants regarding the social and cultural background. Although informants' involvement in the ongoing development of society and how different informal learning processes have affected the informants.

Keywords: Egypt, revolution, civil society, human values, social justice, non-violence and peaceful methods, democracy, civility, informal learning processes.

Förord

I november 2011 reste jag till Egypten tillsammans med en forskargrupp inom ämnet pedagogik med interkulturell inriktning vid Södertörns högskola för att på plats undersöka icke-våldsmetoder och könsroller i den egyptiska revolutionen. Mitt syfte med resan var dels att verka som tolk tack vare mina kunskaper i arabiska, och dels att genomföra en egen fältstudie inom ramen för mina magisterstudier. För mig som har rötter och ursprung i den ahwaziska minoriteten i Iran blev resan till Egypten känsloladdad.¹ Inte bara för att jag, liksom de flesta ur min generation i Mellanöstern har vuxit upp med de egyptiska artisterna *Um Kluthum* och *Abd al-Halim Hafiz*, med politiska diskussioner om befrielsekamp och med *Gammal Abd al-Nasser* och hans både lyckade och misslyckade gärningar och samhällsideal. Det handlar också om att jag själv under mina ungdomsår har upplevt en revolution, nämligen den iranska revolutionen 1979, med allt vad det innebär av både fysiska och psykiska påföljder på det personliga planet och med alla för- och nackdelar med att leva i ofrivillig exil i Europa sedan 30 år tillbaka.

Slutligen har mina erfarenheter som minoritetsperson i Iran även satt sina spår, kommandes från en minoritet som under historiens gång har utsatts för politiskt förtryck, organiserade våldshandlingar och rasistisk assimilationspolitik, och som mot alla internationella konventioner om mänskliga rättigheter har fått se sin närmiljö förstöras, naturtillgångar plundras och mitt språk, religion och kultur marginaliseras av en monokulturell och odemokratisk stat. Denna studie har möjliggjorts genom ett stipendium från Olof Palmes stiftelse, vilket jag är tacksam för. Slutligen vill jag tacka alla dem i Egypten som ställde upp som informanter och bidrog med ovärderlig kunskap om landet och dess pågående revolution. *Shockran!* Tack!

¹ Detta är en arabisktalande minoritet i sydvästra Iran med staden Ahwaz som centralort, och som historiskt går tillbaka till de äldre mesopotamiska rikena såsom Sumer, Akkad och Babylonien.

Innehåll

Inledning	7
Bakgrunden till den egyptiska revolutionen	7
Presentation av studien	10
Syfte och frågeställningar	10
Etnografisk fältmetodik	11
Materialinsamling och dokumentation	11
Intervjuguide och informanterna	12
Studiens urval	13
Reflektioner över forskareetik och materialets tillförlitlighet	13
Studiens struktur	14
Teoretisk ram	16
Inledning	16
Formellt och informellt lärande	16
Negativt och positivt lärande	17
Tre lärandeperspektiv	18
Den deliberativa kommunikativa demokratin	19
De deliberativa idéerna, utbildning och lärande	20
Definition av begrepp	22
Icke-våld, fred och civilitet	22
<i>Al-maddaniyya</i> – civilitet på arabiska	23
Begreppet civilitet	24
Analys och tolkning av dataunderlag	27
<i>Al-mojhtemaq</i> – samhället	27
Trygghet och värdighet	29
Ett trygghetsbringande samhälle – ur vems perspektiv?	30
Olikheter beträffande lag och ordning	31
Sammanfattning	31
<i>Al-khoriyya</i> – frihet och utveckling av demokrati	33
Frihet är inte bara liberalisering av ekonomin	33

Folkets eller regeringens frihet?.....	34
Sammanfattning.....	38
<i>Al-addalt al-ejthmaqiyya</i> – social rättvisa.....	39
Inledning	39
Ekonomi en återkommande fråga	39
De inflytelserika arbetsgivarna	40
Sammanfattning.....	41
<i>Alkarama elyysanniyya</i> – mänskliga värderingar	43
Inledning	43
Demokratiska värderingar.....	43
En fredlig samvaro	44
Sammanfattning.....	45
<i>Thwra Selmiyya</i> – den fredliga revolutionen.....	46
Inledning	46
Olika våldshandlingar	46
Vad kännetecknar den fredliga revolutionen.....	47
Sammanfattning.....	49
<i>Al-mojtamq al-maddani waal maddaniyya</i> – civilsamhälle och civilitet	51
Inledning.....	51
Civilitet som en väg mot en civilkultur	51
Sammanfattning.....	52
Olika informella perspektiv på lärande.....	53
Inledning	53
Olika lärandeprocesser.....	53
Konkretisering av lärandeprocesser.....	55
Positivt lärande och mänskliga värderingar.....	56
Lärandeprocesser i revolutionens skola.....	58
Lärande i civilsamhället utifrån fem dimensioner	59
Sammanfattning.....	60
Avslutande diskussion.....	61
Kopplingar till teori och metod.....	61
Synen på framväxten av frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, fred och civilitet	62

Vad innebär <i>Thwra Selmiyya</i> eller den fredliga revolutionen för olika grupper?	63
Vilken roll spelar den kulturella och sociala bakgrunden?.....	64
Olika lärandeprocesser ur informanternas berättelser	64
Förslag till framtida forskning.....	66
Referenser	67
Övriga litteratur	71
Appendix: Det moderna Egypten i korthet.....	74

Inledning

Den arabiska våren 2011 med alla sina massdemonstrationer, folkuppror och revolutioner är antagligen den moderna historiens i särklass största händelse i Mellanöstern. Detta inte minst för att revolutionerna i de olika arabiska länderna hittills har resulterat i hela tre diktators fall – i Tunisien, Libyen och Egypten. Den har också tvingat en diktator att dela med sig av makten och därefter lämna landet, och i skrivande stund har två andra regimer osäkra politiska framtider, nämligen de i Syrien och Bahrain. Det är också anmärkningsvärt att särskilt den egyptiska revolutionen i så stor utsträckning genomfördes med icke-våldsmetoder.

Det finns dock en stor osäkerhet inför framtiden, speciellt när det gäller samhällsomvandlingen efter den arabiska våren. Oron inför framtiden beror inte bara på dolda politiska motiv som vill sätta stopp för dessa revolutioners spridning och fortsättning och försöka vrida tillbaka samhället till det som varit. Den har även sin grund i ländernas geopolitiska betydelse i världsekonomin och i världspolitiken som gör att de är föremål för starka västerländska intressen. Samtidigt finns också en stark folklig nyfikenhet inför demokratin och en lika folklig önskan om att utveckla civilsamhället i denna del av världen. Under det senaste decenniet har civilsamhället vuxit fram som en tredje kraft i världspolitiken genom att engagera sig i en mängd skilda frågor, som kan gälla allt från självständighetssträvanden, utvecklandet av demokratiska värderingar, kampen för mänskliga rättigheter, djurskydd och minoritetsrättigheter till arbete mot rasism, folkhat och diskriminering.

Bakgrunden till den egyptiska revolutionen

Den pågående egyptiska revolutionen som bröt ut 2011 kan ses som en i raden av olika revolter efter den moderna egyptiska statens uppkomst, det vill säga från 1800-talet och framåt. Man kan spekulera om orsakerna till dessa revolter, som till exempel framväxten av ett nationellt

medvetande, avkolonisering, den nya världsordningen och andra globala faktorer som bidragit till både den egyptiska statens utformning och de olika samhällsliga förändringarna.

Den moderna egyptiska statens uppkomst brukar hänföras till den tid då Napoleon invaderade Egypten 1798-1800². Fyra år efter denna händelse tog Mohammad Ali Pascha, en militär i Osmanska rikets tjänst med albanskt påbrå, makten i Egypten och hans regim varade i hela 43 år. Därefter har Egypten genomgått fyra stora krig, minst dubbelt så många folkuppror, en militärkupp och sex revolutioner, samtidigt som det egyptiska folket under samma tid också avsatt en kung (1952). Vidare har landet utropat sig till republik, en president har skjutits ihjäl och en annan tvingats bort.

Vad gäller de senaste tre decennierna så har ett antal händelser varit avgörande för det egyptiska samhället och vilka kan sägas ligga bakom den nuvarande revolutionen. En av dessa var införandet av den så kallade *infitah*-politiken (ekonomisk öppning) 1974, det vill säga liberaliseringen av ekonomin, vilken ledde till att den inhemska egyptiska ekonomin tappade sin konkurrenskraft gentemot den internationella marknaden med konsekvenser som arbetslöshet och höjda priser på basvaror. En annan var undertecknandet av det så kallade strukturanpassningsprogrammet 1990 med Världsbanken vilken banade väg för en privatisering av statliga företag, något som av många egyptier betraktades som en kränkning av landets politiska självständighet. Sist men inte minst bör Egyptens anslutning till den av USA ledda koalitionen mot Saddam Hussein 1991-1993 och det därpå följande ”kriget mot terrorismen nämnas,³ vilken av egyptiska bedömare nämns som en av de avgörande orsakerna till Egyptens försvagade politiska position i både arabvärlden och i Afrika. Ytterligare händelser som spelat en avgörande roll för revolutionen är följande:

² Said, 1993, s. 81 ff.

Edward Said beskriver denna period ”som en lång serie av europeiska möten med Orienten där orientalisternas specialkunskaper direkt användes för koloniala syften” .

³ Ett av slagorden under demonstrationerna mot Mubarak lød ”*ya Mubarak ya gban, ya ami amrikan!*” – ”Mubarak du fegis, din amerikanska agent!”.

- Uppkomsten av den så kallade ”*Kifaya*”-, ”det får vara nog”-rörelsen, 2004, som var en demokratisk rörelse.
- År 2005 inföll den så kallade val-intifadan, då många orter vid Nildeltat med befolkningen i staden Al- Mansura i spetsen i angrep regimens polis och säkerhetstjänst massdemonstrationer. Orsaken var att de försökte förhindra befolkningen att rösta. Denna händelse betecknas av många bedömare inte bara som det tydligaste tecknet på att rädslan för makten bland den egyptiska befolkningen började släppa, utan det var även ett tecken på att det egyptiska samhället förberedde sig för en revolution. Klockorna började helt enkelt klämta för regimen.⁴
- År 2006 utbröt stora strejker i hela landet med början i området Mahalla al-kubra.
- År 2008 startade den så kallade 6 april-revolten och de därpå följande massprotesterna som ägde rum över hela Egypten. Dessa kulminerade i händelserna den 25 januari 2011 på Tahrir-torget i Kairo, vilka till sist tvingade bort president Hosni Mubarak efter tre decennier vid makten.

⁴ Abdul Halim Kandil, jounarlsit och demokratiaktivist, har både skriftligt och muntligt i olika debatter sagt detta, flera år innan revolutionen började. Han gjorde sig känd genom att på ett symboliskt sätt ge den sedermera störtade presidenten Mubarak rött kort såsom man gör på fotbollsmatcher medan denne fortfarande var kvar vid makten.

Presentation av studien

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka tre grupper av egyptiers upplevelser, tankar och berättelser om den egyptiska revolutionen inklusive dess orsaker, händelseförlopp och utveckling samt deras förväntningar och förhoppningar inför framtiden med tonvikt på olika informella lärandeprocesser som ägt rum i relation till denna samhällsförändring. Studien som bygger på ett etnografiskt fältarbete med intervjuer har fyra övergripande frågeställningar:

Frågeställningarna är:

1. Vilken syn har informanterna på frågor som rör frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, fred och civilitet, och hur arbetar de aktivt för dessa frågor?
2. Vad innebär *Thwra Selmiyya*, den fredliga revolutionen, för olika grupper i det egyptiska samhället?
3. Vilken roll spelar deras kulturella och sociala bakgrund för den fredliga förändringen?
4. Vilka informella lärandeprocesser går det att urskilja i informanternas berättelser?

Etnografisk fältmetodik

Termen etnografi kommer från grekiskan och betyder beskrivning av människor. Den moderna etnologins huvudsakliga mål är att nå kunskap om kulturen i ett visst samhälle, och som kan definieras som de normer, erfarenheter och färdigheter som ger mening och innebörd och skapar verkligheten för en viss grupp av människor.⁵ Den undersökningsmetod jag valt vad gäller det empiriska tillvägagångssättet är den etnografiska, det vill säga fältarbetsmetoden, och för att undersöka hur människor från olika grupper berättar om den pågående revolutionen i Egypten. För etnologer räknas fältarbetet till det mest kvalificerade inslaget i forskningsprocessen.⁶ Fältarbetets utformning är beroende av flera olika dimensioner. Ett exempel är forskarens roll och förhållande till fältet, och förhållandet till forskningsobjektet samt till uppdragsgivare. Min materialinsamling omfattade läsning av sekundärlitteratur och genomförande av intervjuer, både informella intervjuer (samtal) och mer formella intervjuer (djupintervjuer).⁷ Materialinsamlingen kompletterades även med en frågenkät och med återkommande följdfrågor via e-post, Facebook och Skype. Jag valde att använda mig av den etnografiska metoden för att kunna besöka och tala med informanterna i deras vardagsmiljö, inte minst för att det kan vara svårt att studera något som man själv inte har upplevt.⁸

Materialinsamling och dokumentation

Materialinsamlingen för denna studie påbörjades med läsning av litteratur om det egyptiska samhället och om den pågående revolutionen, och med att kontakta med egyptier i Sverige. Den första delen av materialinsamlingen gjordes i Stockholm genom att en informant med egyptiska

⁵ Kaijser & Öhlander, (red), 2011, sid.16 f.

⁶ Arnstberg, 1992, sid. 11.

⁷ Kullberg, 2008, sid. 13.

⁸ Davies, 2003, sid. 3.

rötter besvarade frågor om det egyptiska samhället och dess historia i form av en informell intervju. Även frågor gällande det praktiska etnografiska fältarbetet i Egypten behandlades.

Fältarbetet omfattade en tio dagar lång vistelse i Kairo och i Alexandria. I den sistnämnde staden intervjuades två individer tillhörande det jag har valt att kalla grupp två under flera tillfällen (se nedan under Studiens urval). Även flera individer tillhörande grupp ett intervjuades där.

I Kairo genomfördes intervjuer med informanter tillhörande samtliga av de tre grupperna. I Kairo fick jag också tillfälle att ta del av den svenska ambassadens beskrivning av det egyptiska samhällets utveckling fram till den pågående revolutionen. Jag besökte även två NGO-grupper och tog del av deras arbete för att bekanta mig med det egyptiska civilsamhället. En av dessa gruppers medlemmar berättade vid ett seminarieliknande tillfälle om arbetet för fred och svarade dessutom på mina frågor angående olika sätt att verka i det egyptiska samhället. Utöver detta tog jag också tillvara på möjligheten att på plats på ett spontant sätt träffa människor ur olika samhällsklasser och diskutera kring den egyptiska samhällsförändringen. Vad gäller dokumentation av fältarbetet så har jag dels använt mig av en anteckningsbok, en så kallad loggbok, och dels spelat in intervjuerna med mobiltelefon, vilka jag sedan har sammanfattat i efterhand.

Intervjuguide och informanterna

I samtalen valde jag att använda mig av en intervjuguide samtidigt som jag var flexibel med att frågor såväl som följdfrågor förändrades, utvecklades och omformulerades beroende på situationen. En del av informanterna uppmanades att utveckla sina svar på frågorna. Förutom traditionella intervjuer har även kommunikation via e-post, Facebook och Skype ägt rum med vissa av informanterna, något som har möjliggjort och underlättat möjligheten till följdfrågor.

Detta var det frågor som ingick i intervjuguiden: Hur ser informanten på revolutionen, samhällsförvandlingen, frihet och fred, demokrati och mänskliga värderingar? Vad säger informanten om dessa frågor? Vilka perspektiv tas upp och berörs i de olika lärandeprocesserna? För att underlätta arbetet med materialinsamlingen var min ambition att låta informanterna tala

så fritt som möjligt. En del av informanterna tog då upp sina dryckesvanor, intressen för vattenpipa, musik och dans och sina privata ekonomiska verksamheter. Jag har därför i redovisningen av material försökt att utelämna för studien ovidkommande privata detaljer.

Studiens urval

Studiens materialunderlag består av informanternas berättelser och svar på mina frågor. Allt som allt ingår i studien intervjuer med 20 personer vilka har delats in i tre grupper. *Den första gruppen*, i fortsättningen benämnd grupp ett, omfattar 10 informanter, varav en kvinna och resten män. Inom denna grupp hittas personer med yrken som taxichaufförer, receptionister, servitörer, småföretagare och människor ur arbetarklassen, men även studenter och ungdomar. *Den andra gruppen*, i fortsättningen benämnd grupp två, omfattar professionella yrkesindivider med specialkunskaper inom vissa områden, både politiska och yrkesmässiga sådana. Denna grupp inkluderar fyra informanter, två av varje kön. *Den tredje gruppen*, i fortsättning benämnd grupp tre, omfattar representanter för civilsamhället i form av så kallade NGO-grupper med sammanlagt sex informanter, fyra kvinnor och två män. Studien baseras till stora delar på intervjuer, men även internetsidor, statistik och offentliga handlingar har kommit till användning.

Reflektioner över forskareetik och materialets tillförlitlighet

Forskarens förhållande till sitt objekt är inte en gång för alla givet. För att bedöma ett forskningsarbete verkliga historia, är det nödvändigt att ständigt analysera förhållandet mellan forskaren och det objekt som han valt att studera.⁹

Att studera och undersöka olika enskilda individer med egna sociala och kulturella referensramar är inte bara svårt utan förutsätter även kunskap, träning och förberedelser i relation till tillvägagångssätt, undersökningsunderlag och frågor. Kan man fråga vad som helst? Kan man

⁹ Broady, (Red). 1985, sid. 149.

förvänta sig svar på alla frågor av alla informanter och under alla möjliga förhållanden? Kan man utsätta informanterna så att dessa svarar på alla frågor? Kan man vara säker på att informanterna svarar på det sätt som de vill eller har de svarat på det sätt som forskaren vill och önskat sig?.

Betränker man dessa frågor så leder det oundvikligen till funderingar inte bara över de vetenskapliga metodernas tillvägagångssätt, utan även till materialunderlag och etiken. Vad beträffar den vetenskapliga och akademiska etiken så har det i Sverige (Vetenskapsrådets så kallade CODEX- regler och riktlinje för forskning) såväl som på den internationella arenan utvecklats olika etiska regler och former så kallade, ”*codes of ethics*”, som beskriver olika hänsynstaganden och plikter vid forskning. Koderna kan sägas vara ett slags riktlinjer som hjälper forskaren att veta vad som är etiskt och vetenskapligt acceptabelt i olika situationer.¹⁰

Vad beträffar denna undersökning så har hänsyn tagits bland annat till att informanterna kunnat utveckla sina berättelser och komma till tals på ett sätt som de har velat. Detta inte minst på grund av den tidigare härskande politiska miljön och samhällsklimatet, vilket ledde till att man ofta undvek politiska diskussioner, eller använde sig av språkliga metaforer i stället för att rakt på sak prata om politiska ämnen. Hänsyn har även tagits till avsaknad av kunskap, någor som i synnerhet informanter hörande till grupp ett visade. Här har undersökning tagit till försiktighet så att informanterna svarar på det sätt som de själva vill och inte på det sätt som de förmodligen tror att de förväntas att svara på för att göra intervjuaren nöjd.

Studiens struktur

Efter de två första inledande delarna som presenterar studiens teoretisk ram och begreppsdefinitioner följer analys och tolkning av materialet presenterad i sex delar. Därefter tas olika informella lärandeprocesser upp i relation till analysdelen, följt av en avslutande diskussion med ambitionen att besvara undersökningens frågeställningar. Slutligen presenteras ett kort förslag för framtida forskning som följs av ett appendix en kort redogörelse av den moderna egyptiska historien. Analysen och redovisningen behandlar följande teman: *samhälle, frihet, rättvisa, icke-våld och fred* samt *civilitet*, områden som alla nämns av informanterna i relation till

¹⁰ Frankfort-Nachmias & Nachmias, 1990, sid.90.
Se även, Reynolds, 1979, sid. 443- 448.

olika samhällliga, sociala, kulturella eller politiska händelser. De arabiska motsvarigheterna till dessa begrepp, vilka också används i studien, är som följer:

Al-mojetamaq – samhället

Al- khoriiya – frihet

Al- adalet al- ejthamqaiyya – social rättvisa

Al – karrama el- ynsanniyya – mänskliga värderingar

Thwra selmiyya – fred

Almojtamq al-maddani – civilsamhälle och civilitet

Teoretisk ram

Inledning

Den arabiska våren 2011 orsakades av en mängd olika ekonomiska, politiska och sociala faktorer. Även avsaknaden av mänskliga rättigheter, frihet och demokrati måste räknas som betydande orsaker. Målet för revolutionerna i de olika länderna kan sägas sammanfattas i mänskliga värderingar, rättvisa, fred, politisk mångfald, frihet och demokratisering av samhället.

De arabiska revolutionerna har, enligt de flesta bedömare, aktualiserat frågan om ett demokratiskt samhälle som omfattar både social rättvisa och mänskliga rättigheter, det vill säga ”ett mångfacetterat begrepp som handlar både om möte mellan människor, olika värden och hur vi organiserar oss i samhället”.¹¹ Det handlar om ett samhälle med en ny samhällsstruktur, nya principer, nya praktiker och nya institutioner, samt ett nytt sätt att se på kunskap och lärande – både formellt lärande såsom i skolan och informellt lärande som det som äger rum i civilsamhället såväl som i andra delar av samhället.

Formellt och informellt lärande

Det moderna ordet pedagogik härstammar från det grekiska ordet *paidagogikos*, som betyder uppfostran, undervisning och lärande. Hos människorna får dock lärandet en abstrakt innebörd och en omfattning på en högre nivå än hos djur. Lärande innebär en ”process genom vilken en organism ändrar sitt beteende som ett resultat av erfarenheter.”¹² I vardagliga sammanhang används, enligt Roger Säljö, termen lärande på ett mycket varierande sätt och för att referera till

¹¹ Firdoff, Rydberg, 2002, sid. 72.

¹² Gage & Berliner, 1992, sid. 225.

många olika slags företeelser.¹³ Termen lärande är vanligt förekommande i vardagsspråket såväl som i sociala, kulturella och politiska sammanhang. Olika variationerna av begreppet lärande avspeglas även i den vetenskapliga kontexten.

Det formella lärandet i form av undervisning i skolan är en normativ verksamhet som byggs på värderingar och idéer om vad som är värdefull kunskap och vad människor bör kunna.¹⁴ Lärande sker å andra sidan inte bara i skolan, utan även informellt i olika sammanhang, såsom kunskap om hantverk eller förmedling av musik till och mellan olika generationer.¹⁵

Negativt och positivt lärande

På samma sätt som lärande kan ske på ett formellt sätt inom skolans värld och genom olika informella lärandeprocesser i samhället i stort, så kan lärande ske på ett positivt respektive negativt sätt. Vad beträffar det negativa lärandet och kunskapen, så kan enligt Säljö, ”människor utveckla mycket sofistikerade kunskaper som förr eller senare kommer att bli en personlig katastrof för dem själva och deras omgivning.”¹⁶ Historiskt har negativt lärande använts för att till exempel rättfärdiga folkhat och rasism. I Sverige, såväl som i flera andra länder, har det negativa lärandet bland annat handlat om den negativa beskrivningen av de nationella minoriteterna, men även av individer med svensk etnisk bakgrund vilka beskrivs som avvikande. Den nazistiska ideologin byggde på samma sätt på en biologisk raslära som lärdes ut i skolan och i samhället med negativa följder.¹⁷

¹³ Lundgren, Säljö, Liberg, (Red), 2010, sid.138.

¹⁴ Ibid. sid. 141.

¹⁵ Ibid. sid. 542.

¹⁶ Ibid. sid. 141.

¹⁷ Liedman, 2000, sid. 234.

Negativ kunskap och negativt lärande används både av diktaturer såväl som av individer som verkar i dessa staters tjänst. Tortyr, avancerade förhörsmetoder och avlyssningstekniker kräver exempelvis ett visst lärande och en viss kunskap för att kunna användas. Flertalet ansvariga ur den egyptiska regimens underrättelsetjänst och säkerhetsstyrkor genomgick fleråriga utbildningar och kurser både i USA och i andra västerländska länders universitet, organisationer och institutioner för att kunna lära sig olika tekniker och metoder för bland annat tortyr av människorättsaktivister, fredsaktivister och oliktankande.¹⁸

Även enskilda individer kan, liksom den norske mördaren Anders Behring Breivik, använda sitt lärande och sin kunskap på ett negativt sätt och för sina rasistiska idéers skull mörda oskyldiga människor. Lärande kan med andra ord användas på olika sätt. Det positiva respektive negativa lärandet sker både i skolan, i hemmet och i samhället. Ett positivt lärande karakteriseras av åtminstone två drag: dels att ”man måste konkretisera vad som man menar, om lärande” och dels att ”lärande är knutet till värden och värderingar”.¹⁹

Tre lärandeperspektiv

Pedagogiska lärandeprocesser, formella såväl som informella, kan förstås, enligt min mening, utifrån åtminstone tre olika perspektiv. För det första handlar det om kunskapsförmedling, vilket för den enskilda individen innebär ett mottagande och en inhämtning av kunskapsproduktionen. För det andra handlar lärandet om ett självförverkligande och om en utveckling av självet. Den lärande människans relations till omvärlden regleras med andra ord av personen själv.²⁰

¹⁸ Se till exempel Human Rights Watch rapport från den 12 juni 2012 som med tidigare fångar och avhoppare som källor har identifierat och dokumenterat ansvariga myndigheter för den tortyr som utförs av den syriska underrättelsetjänsten. Det handlar om systematiska mönster av misshandel och tortyr som tydligt pekar på en statlig politik av tortyr och misshandel och därmed utgör ett brott mot mänskligheten.

¹⁹ Lundgren, Säljö, Liberg, (Red), 2010, sid. 141.

²⁰ Säljö, 2000, sid. 84.

För det tredje omfattar lärandet komplexa processer av samspel mellan en eller flera individer och dess omgivning. Det väsentliga här är att lärande och utbildning ses som en process där både de involverade och omgivningen hela tiden kan förändras.²¹

Den deliberativa kommunikativa demokratin

Den informella lärandeprocessen som beskrevs ovan kan vid utvecklingen av det civila samhället kopplas till de så kallade deliberativa idéerna, vilka utgör ramen för studiens teoretiska utgångspunkter. De deliberativa demokratiska idéerna kopplas både till samhällsutveckling, utbildning och olika lärandeprocesser. Ordet ”deliberate” på engelska betyder bland annat att behärska och betänka, men även en avsiktlig överläggning.

I sin politiska betydelse har ordet bland annat använts av den tyske filosofen och sociologen Jürgen Habermas²² som med utgångspunkt i den anglosaxiska språkfilosofin har argumenterat för en typ av samhällsstyrform, där samtal och överläggningar står för samhällets grund och är en förutsättning för dess fortsatta existens.²³ Detta samtidigt som alla former av individuella och kollektiva makt- och påtryckningar är beroende av samtalets möjligheter.²⁴

De deliberativa idéerna har, enligt Christer Karlsson, kommit ”att dominera de demokratiska debatterna under senare år.”²⁵ Vidare menar han att ”deliberation ses som en process som kan äga rum antingen mellan medborgare, eller mellan representanter för medborgare, eller mellan medborgare och representanter.”²⁶

²¹ Säljö, 2000, sid. 84-86.

²² Marc-Wogau & Bergström, Carlshamre, 2000, sid. 423-449.

²³ Olesen & Pedersen, 2008, sid. 171.

²⁴ Ahmadi, 2002, sid. 155.

²⁵ Karlsson, 2003, sid. 214.

²⁶ Ibid. sid. 116.

De deliberativa idéerna, utbildning och lärande

Vad beträffar deliberativa samtal som möjlighet så har bland annat de svenska forskarna Klas Roth²⁷ och Tomas Englund²⁸ analyserat utbildning som kommunikation i relation till dessa idéer. Enligt Klas Roth finns det tre olika tolkningar av begreppet deliberativa samtal: en liberal, en komunitär och en diskursetisk tolkning. De båda förstnämnda resulterar i begränsningar och tillkortakommanden, medan diskursetik kan ”undersöka giltigheten hos kunskaper, värden och handlingsnormer.”²⁹ Med andra ord handlar diskursetik om deliberativa samtal som möjlighet och som kulturella kommunikation. Enligt Tomas Englund handlar det om olika föreställningar om utbildningar och lärandeprocesser som kommunikationsmedel i samhället. Av dessa går det att urskilja två i skolan vanligt förekommande kommunikationssätt, nämligen det monologiska och det dialogiska. Det förstnämnda innebär att kommunikationen sker på ett förmedlande och ordningsupprättande sätt, medan det andra handlar om ett ömsesidigt förhållningssätt. På ett mer eller mindre engagerande och involverande sätt försöker den dialogiska kommunikationen skapa en situation av att ”ge och ta” i lärandeprocessen. Denna goda kommunikationsprocess är meningsskapande och avhängig i relationen till varje individ som deltar i lärandeprocessen och kontexten som skapas i nuet.³⁰ De teoretiska grundvalarna för den deliberativa demokratiska idén, såväl som de olika begreppen, kan både härledas till John Deweys progressiva filosofiska pedagogik vad gäller skolan och vad beträffar samhället och den sociala ordningen, och till tidigare nämnde Jürgen Habermas.³¹ I denna studie använder jag mig av de deliberativa kommunikativa idéerna för att tydliggöra följande aspekter:

- 1- Att ge en grund till en teoretisk diskussion
- 2- Att påvisa olika teoretiska och praktiska användningsområden

²⁷ Roth, 2004.

²⁸ Englund, 2007.

²⁹ Jonsson & Roth, 2003, sid. 23- 26.

³⁰ Englund, 2007, sid. 9.

³¹ Ibid. sid. 13.

- 3- Att skapa förståelse för olika beskrivningar av likartade begrepp
- 4- Att beskriva olika samhälleliga områden
- 5- Att belysa olika lärandeprocesser

Definition av begrepp

Icke-våld, fred och civilitet

Två synonyma nyckelbegrepp i denna studie är fred och civilitet. Vad gäller fred så är både regeringar och medborgare generellt eniga om att ett icke-krigstillstånd bör råda. Samtidigt har krav också ställts på en inre fred och på förutsättningar för en yttre fred i form av bättre samhällsvillkor eller ”peace building”, det vill säga en positiv fred, till exempel i form av en välfärdspolitik. När det gäller civilitetsbegreppet, så debatten på senare tid kommit att handla om ekonomisk liberalisering och marknadsanpassning. Många regimers som förestår en liberalisering av marknaden kan samtidigt beskrivas inte bara som odemokratiska, utan även som orättvisa och ibland också våldsbenägna. Dessa stater förtryck och våldshandlingar riktar sig inte bara mot enskilda individer, utan kan under vissa omständigheter rikta sig mot hela befolkningen. Dessutom kan den institutionaliserade makten och dess våldsdoktriner leda till folkmord.³² Detta aktualiserar frågan om hur man kan kontrollera moderna stater såväl som diktatoriska regimers maktmissbruk.³³ Detta bör åstadkommas, hävdar fredsforskaren Sharp, på minsta möjliga kostsamma och icke-våldsamma sätt. Genom att förstärka människornas självkänsla, förbättra motståndskrafternas tillvägagångssätt och förstärka oberoende sociala grupper och institutioner kan man skapa en kraftfull inre motståndsrörelse och utveckla en genomtänkt strategisk plan för en frigörelse som innefattar alla, menar Sharp.³⁴

Makt kan å andra sidan, både i diktatoriska stater och i demokratiska länder, beskrivas på ett annat sätt, det vill säga inte bara i relation till orättvisor och diktatoriska regimers vara eller icke-vara, utan även i relation till samhällsstrukturen och samhällsnormerna i ett land.³⁵ Denna

³² Sharp, 2005, sid. 26.

³³ Sharp, 1980, sid. 21.

³⁴ Sharp, 2010, sid. 7 ff

³⁵ Hoy, 1987, sid. 75.

förståelse av makt innebär att makten och dess våld finns i samhällets alla områden och att den utförs på både synliga och osynliga sätt och med olika metoder: ”power without subject”, but, there are all sorts of way in which power can be inscribed in a situation in which both dominators and dominated are caught up.”³⁶ Det finns med andra ord maktstrukturer och våldhandlingar i många olika former och på olika nivåer. För att kunna organisera medborgarna mot staters maktmissbruk så måste det civila samhället utvecklas i form av den så kallade tredje sektorn.

Al-maddaniyya – civilitet på arabiska

På arabiska är det svårt att hitta ett enda motsvarande ord för begreppet civilitet. Detta beror inte bara på begreppets moderna sociokulturella och politiska innebörd, utan även på begreppets innebörd. Längre har man på arabiska använt sig av begreppet *al-umran*, vilket enligt Ibn Khaldun betyder civilisation – en samhällsorganisation för att människan ska klara sin tillvaro och sin existens.³⁷ I modern tid kopplades begreppet både till den moderna statens framväxt och till industrialismen och dagens samhällsutveckling. Begreppet *tamaddun* eller utveckling och även kultivering användes på ett liknande sätt. Ordet förekommer också både på turkiska och på persiska med samma innebörd och syftning. Med *tamaddun* associerade de intellektuella till Västeuropa men också den västerländska industrialismens samhällsutveckling och en relativistisk kultursyn. Enligt denna är människor i grund och botten lika, och utveckling kan uppnås av alla människor över hela världen. Kan de västerländska staterna bygga upp ett modernt samhälle så kan vi också det, var tanken.³⁸ Detta synsätt har, med framväxten av de

³⁶ Hoy, 1987, sid. 90.

³⁷ Ibn Khaldun, 1998, sid. 59.

³⁸ Berque, 2001, sid. 15.

nationalistiska och islamistiska rörelserna, blivit kritiserat för att det i viss mån förespråkar en anpassning till den västerländska kulturen.³⁹

Numera används även ett annat begrepp, nämligen *al-hadara*, kultivering, vilket syftar på den mänskliga kulturella helheten, det vill säga grundförutsättning att människan inte är ensam på jorden.⁴⁰ Hur än man vrider och vänder på dessa ovan nämnda begrepp så tycks svårigheterna kvarstå vad gäller att hitta ett motsvarande ord på arabiska för civilitet. I denna studie fördrar jag därför att använda mig av ett nytt begrepp, nämligen *al-maddaniyya*, vilket enligt min mening betyder dels ”stadsaktighet” men även en viss utvecklingsnivå i relation till urbana strukturer och en stadsorganisation.

Begreppet civilitet

Vad gäller civilitet, så omfattar det både stater/regeringar, olika samhällsskick och varierande samhällsfärer. Det inkluderar även frågor om mänskliga rättigheter, barnkonventionen, kvinnofrågan, flerpartisystem, sociala nätverk, frihet och demokrati liksom fria medier, bevakande oberoende organisationer samt både individuella och kollektiva rättigheter för bildandet av intresse- och yrkesorganisationer. Allt detta har, i intellektuella kulturella och politiska diskussioner, kallats för civilitet: ”Civic engagement is an emanation from the social and human capital of the society that ultimately becomes a personal attribute of individuals within the same society.”⁴¹ Idéhistoriskt kopplas begreppet till det så kallade civilsamhällebegreppet av bland andra John Pooock och till den ”atlantiska republikanska traditionen.”⁴² Historiskt kopplas det även till den florentinska politiska kulturen som på engelska beskrivs som ”civic humanism”.⁴³

³⁹ Al - Ahmad Jalal, 1962, på persiska. Se även på svenska Fazelhashemi, 2000, samt Jirji, 1902-1906, på arabiska.

⁴⁰ Berque, 2001, sid. 15.

⁴¹ Moksnes & Melin, 2010, sid. 60.

⁴² Pooock, 1975.

Med andra ord försöker människor enligt denna tankegång ständigt att finna ett gemensamt skydd mot staten och dess repressiva handlingar. Detta engagemang är en gemensam reaktion från individer med liknande intressen eller liknande personliga, sociala, kulturella och politiska tillhörigheter. Vad gäller civilsamhället så genomgår det en så kallad utvecklings - och uppbyggnadsfas just nu i arabvärlden. Detta inte minst vad gäller engagemang i sociala, kulturella och politiska frågor och de olika civilsamhälle-sammanslutningarna och deras engagemang för mänskliga rättigheter, demokrati, icke-våld och fred. Ett sådant engagemang och arbete bidrar i många fall inte bara till en allmän kunskap om mänskliga värderingar och demokrati, utan medför ofta olika och nya informella lärandeprocesser för de som är involverade i arbetet. Vad beträffar Egypten så intar landet tredje platsen bland de tio viktigaste länderna i regionen och i området vad gäller just förekomsten av ett civilsamhälle och NGO-organisationer såsom tabell 1 visar.

Tabell 1: NGO-organisationer i arabvärlden

<i>Länder</i>	<i>Antal NGOs</i>
Algeriet	70.000
Marocko	37.000
Egypten	24.600
Tunisien	9,065
Irak	5,669
Libanon	3,360
Jordanien	1,189
Saudiarabien	329
Oman	62

Källa: Bahgat Korany (2011)⁴⁴

Slutligen bör nämnas att inför arbetet med denna studie så ägnades mycket tid åt att läsa olika teorier kring demokratisering och civilsamhället, och inte enbart om idéerna kring de kommunikativa och deliberativa samtalen och möjligheterna, utan även om hur utbildning och

⁴³ Putnam, 1993, sid. 86 f.

⁴⁴ Korany, 2011, sid. 49.

lärandeprocesser kan fungera i allmänhet för att åstadkomma samhällsförändring. Jag vill här betona att dessa teorier bör ses som verktyg för att bättre kunna förstå de olika processer jag undersöker i denna studie. De ska inte ses som ett fundament eller en ram där denna mina informanternas verklighet måste infogas och anpassas till.

Analys och tolkning av dataunderlag

Följande del omfattar sex olika avsnitt uppdelade på temana samhälle, frihet, social rättvisa, mänskliga värderingar, icke-våld och fred och sist men inte minst civilitet. Dessa avsnitt redovisar, undersöker och analyserar informanternas berättelser, intervjuer och svar på studiens frågor. Syftet med denna del är att finna de sammanhang och beröringspunkter som informanterna tar upp i sina beskrivningar både vad gäller det egyptiska samhället och olika informella lärande processer.

Al-mojhtemaq – samhället

I detta avsnitt redovisas informanternas beskrivning av dagens egyptiska samhälle och den pågående revolutionen och av deras egen livssituation och hur de ser på det samhälle som håller på att växa fram. Beskrivningarna handlar i stor utsträckning om bristen på lag och ordning och den försämrade ekonomiska situationen som följt i spåren av de osäkra förhållandena under den pågående revolutionen. I de till synes enkla och ofta sammanfattade berättelserna kan ibland även informanternas bakomliggande attityder skönjas. Detta inte minst i deras beskrivning av vad som utmärker ett framtida samhälle och vad som tycks saknas i det revolutionära tillstånd som de nu befinner sig i. En medelålders man som försörjer sig som båtchaufför berättar följande:

En gång per månad åker jag till min fru och mina två barn i Al-Mansura (en medelstor stad i nordöstra Egypten cirka 120 kilometer från Kairo). De bor där tillsammans med de flesta av mina bekanta och släktingar. Här jobbar jag dagarna igenom, tjänar lite pengar så att de där borta kan leva. Jag har också mina föräldrar där. De måste man också ta hand om. Mina två barn går i skolan, den ena är 13 år och den andra 9, och ett tredje är på väg om Gud vill. Båten som jag jobbar på ägs av en rik Kairobo. Han äger flera båtar som ger både jobb och levebröd till flera andra som mig själv. Det är egentligen inte bara ett arbete och levebröd utan, förstår du, denna båt, kan jag säga, är mitt andra hem. Kan du tänka dig, jag träffar min fru och mina barn en gång per månad, resten av tiden bor jag här, liksom alla de

andra som likt mig jobbar med båtar och kör omkring folk på Nilen. Det är självfallet svårt att inte träffa sin familj och sina bekanta så mycket som jag vill, men å andra sidan så har jag ett jobb och tjänar pengar. Hade jag stannat kvar i Al-Mansura så hade jag gått utan arbete och inte tjänat några pengar. Mina barn hade inte kunnat gå i skolan och jag hade inte heller kunnat hjälpa mina föräldrar.

Citatet ovan kan sägas beskriva en betydande del av den egyptiska befolkningens situation, i synnerhet under den senare delen av den störtade egyptiske presidenten Hosni Mubaraks styre och fram tills den egyptiska revolutionen. Denna period innebar ett försvårat ekonomiskt läge med arbetslöshet, inflation, varubrist och ökade priser på mat och andra förnödenheter. Båtchaufförens livshistoria är inte unik, utan den berör i sin enkelhet flera viktiga punkter som berör olika delar av det egyptiska samhällets. Den belyser även hur en betydande del av den egyptiska befolkningen tänker när de reflekterar kring en ideal framtida samhällsstruktur. På ett liknande sätt som den ovan citerade båtchauffören, berättar en annan av informanterna följande:

Jag är egentligen akademiker, en ingenjör som står här tillsammans med min bror och säljer sjalar till rabatterade priser. Vad skulle jag göra, det fanns ju inget arbete och jag som så många andra gick sysslösa, under tiden som allt annat bara blev dyrare och dyrare. Det gällde inte bara folk som mig som gick ut universitetet, utan även bönder. Folk som jobbade med djur har ju under de senaste åren gått miste om sin jord. Så liksom många andra måste vi se oss om för att skaffa oss arbete och för att kunna leva. Göra rätt för sig, göra sin mänskliga plikt. Som man i ett hushåll måste man jobba för att familjen ska överleva. Man kan inte gå sysslös hur länge som helst. Man har ju en plikt att ta hand om sin familj, precis som staten har en plikt att ta hand om sina medborgare. Men här i Egypten finns ingen annan som hjälper en, varken regeringen eller några andra. Staten gör ju inte sin plikt. Jag tjänar inte så mycket, men jag är tacksam för att jag har ett arbete ändå och är glad över det jag har. Har man inte arbete så har man heller inte möjlighet att kunna göra sin plikt som en värdig människa.

Trygghet och värdighet

Trygghet och värdighet är två återkommande och centrala nyckelord i flertalet av informanternas berättelser och svar. Informanterna beskriver inte bara samhället som de upplever det, utan lägger även in sina egna värderingar när det gäller deras syn på samhället. Av de båda citaten ovan och ur den säljande ingenjörens berättelse framgår deras uppfattningar om både samhällets och individens skyldigheter:

Trygghet, så är det bara. Arbete och trygghet måste finnas för att man skall leva och för ett land skall ge människorna hopp. Ett samhälle som bygger på mänskliga värderingar både för själ och kropp, något att se efter. Utan arbete blir det inte trygghet och utan trygghet blir det inget arbete . Arbete försäkrar ett samhälles existens och ett värdigt liv.

För att ett samhälle skall omfattas av trygghet så krävs institutioner, organisationer eller med den tidigare nämnda båchaufförens ord ”lag och ordning”. Lag och ordning är de grundläggande elementen både för den enskilda individen och för det organiserade arbetet. Av de tioenskilda informanterna i grupp ett, småföretagare och arbetare, så tog åtta individer upp det eller nämnde detta som ett av de grundläggande elementen i samhället. En sådan syn på lag och ordning finns också hos personer i de två övriga informantgrupperna, men dock inte på samma tydliga sätt som i grupp ett .

Man kan spekulera i varför så många nämner orden trygghet och värdighet. En av faktorerna kan vara minnet av den egyptiska statens olika organisationers samverkan och arbete. Till och med under de tider då Egypten som land berövats sin suveränitet, som under Napoleontiden eller under den engelska kolonialtiden, så har samhället trots allt fungerat. Detta kan naturligtvis betraktas ur flera olika synvinklar, men hursomhelst är frågan om lag och ordning och en fungerande och duglig statsapparat något som tycks efterfrågas av många i särskilt grupp ett. Frågan kvarstår dock från vems perspektiv detta krav ställs.

Ett trygghetsbringande samhälle – ur vems perspektiv?

Utöver det ovan sagda om lag och ordning och om trygghet, så framträder en annan berättelse hos många informanter och som beskrivs på följande sätt av båtchauffören:

Förut så kom sjöpoliserna och kollade efter om allt var i sin ordning. Det var inte många som tyckte om poliserna, men att de fanns och att alla kunde se dem var viktigt. De ingick liksom i vardagen, de ingick i det hela. Missförstå mig inte, tro inte att jag är mot revolutionen, nej, jag tycker om revolutionen, men frånvaron av polisväsendet betyder statsmaktens frånvaro. Detta skapar otrygghet, och otrygghet är inte bra för affärerna. Du vet här i Kairo, folk tycker om att vara ut med sina familjer, promenera och åka båt på Nilen. Men folk vågar inte vara ute och åka lika mycket idag, till exempel med mig, och på båten jag jobbar med. Vi är till exempel flera familjer, alltså utöver båtägaren själv, som tjänar sitt levebröd genom denna båt. Det var bättre förr beträffande lag och ordning i jämförelse med dagens situation.

Detta citat berör många områden, både politiska och religiösa. Den medvetna individen ska göra rätt för sig och göra sin plikt, både vad gäller det yttre eller det världsliga, och även det inre religiösa, enligt denne informant. På ett liknande sätt beskrev en annan informant vad lag och ordning betydde för denne. Denne unge man, receptionist till yrket på ett fyrstjärnigt hotell, gift och med ett barn på väg, beskrev situationen som ytterst osäker, i första hand vad gäller lag och ordning i relation till turismen. Inte för att, enligt honom, ”folk går runt och skjuter på turisterna”, nej utan på grund av avsaknaden av lag och ordning så ”blir det svårt att övertyga turisterna att komma till Egypten.” Turistindustrin sysselsätter många människor som ger service till många miljoner turister vilka årligen besöker Egypten, och den utgör en betydande del av statens intäkter. Ett nytt samhälle måste ju byggas upp, och för det behöver Egypten turisterna och deras ekonomiska resurser. Lag och ordning skapar förutsättningar för sysselsättning och för att turisterna ska kunna besöka Egypten och även känna sig trygga. Och trygga turister betyder nöjda turister vilka spenderar mer och återkommer igen.

Olikheter beträffande lag och ordning

Den ovan citerade båchauffören kan tolkas som att han är negativ till revolutionen och till den pågående revolutionära situationen och en instabil samhällssituation som kännetecknas av brist på lag och ordning. Han påminner dock att han inte är emot revolutionen, när han pratar om bristen på lag och ordning.

Utöver de ovan beskrivna perspektiven så tycks informanternas berättelser omfatta en dualism som innefattar både det språkliga och det innehållsmässiga. Inte minst gäller detta relationen mellan olika intressen såsom folket och politiken, revolutionen och militären och staten och det civila samhället, och det som finns och det som skall byggas. Det går att urskilja åtminstone två ytterligare synsätt på lag och ordning, nämligen en ur de offentliga personernas synvinkel som ingick i grupp två, och en ur de organiserade NGO-medlemmarnas synvinkel från grupp tre. Både informanternas intervjuer och svar innehåller direkta och indirekta beskrivningar av dessa olikheter. Allt är dock inte svart eller vitt, utan det ena utesluter inte det andra. Även de språkliga och begreppsmässiga skillnaderna gör sig gällande i många avseenden och på olika sätt.

Lag och ordning ur de offentliga personernas synvinkel innebär även att saker och ting har sin naturliga gång och att det ekonomiska hjulet kommer igång igen, samt att människor är sysselsatta och att man kan gå vidare. Just detta tycks delas av många informanter, såväl som av många andra egyptier, och detta inte minst för att Egypten, enligt den svenska ambassaden, är ett stort land med en befolkning på cirka 80 miljoner invånare som ska försörjas. Brist på sysselsättning och hög arbetslöshet hör tyvärr till de ständigt återkommande problemen i landet.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att informanternas tal om lag och ordning inte bara omfattar rättväsendet och dess polisiära mekanismer, utan snarare kopplas samman med ett tryggt samhälle och med de olika medel som leder till ett samhälle som kännetecknas av trygghet.

Den lag och ordning som efterfrågas av informanterna skiljer sig från den lag och ordning som gällde i det tidigare diktatoriska samhället. Lag och ordning som det beskrivs av många informanter omfattar både yttre och inre områden, det vill säga förutsättningarna för ett samhälle där människorna kan verka obehindrat. Detta ska enligt informanterna i grupp två och grupp tre byggas upp och läras ut av samhället. Åtminstone informanterna hörande till grupp tre tycks mena att såsom de olika skolämnena lärs ut i skolorna, så måste man också lära ut förutsättningarna för ett tryggt samhälle.

Al-khoriyya – frihet och utveckling av demokrati

Al-khoriyya eller frihet omnämns av många informanter och tycks liksom begreppet samhället vara av stor betydelse för dem. Detta kan bero på att *al-khoriyya* eller frihet i den muslimska traditionen till och med står över religionen, det vill säga man kan vara utan religion, men man kan inte vara utan frihet. Informanterna kopplar frihetsbegreppet till olika områden såsom makt, rättvisa och demokrati, och detta begrepp ses som konstituerat och konstituerande när det gäller dess sociala praktik, dess innehåll och dess form i olika samhällen.

Frihet är inte bara liberalisering av ekonomin

I arabvärlden har det inte funnits några folkvalda och demokratiska regeringar, utan enbart härskare utan legitimitet i sina egna samhällens ögon.⁴⁵ Däremot har flera regeringar i arabvärlden, åtminstone från 1970-talets början, bedrivit olika typer av ekonomisk liberaliseringspolitik, vilket från ett västländskt synsätt räknas som en av de viktigaste grundvalarna för ökad frihet och demokrati. En ekonomisk liberaliseringspolitik har genomförts på grund av en alltjämt ökande internationalisering och globalisering av världsekonomin i sig. Dock skiljer de progressiva krafterna, demokratins förespråkare och nationalisterna i arabvärlden, mellan demokrati och ekonomisk liberalisering. Korany, en av författarna till den uppmärksammade antologin *Political liberalization and democratization in the Arab world* beskriver det på följande sätt:

We continue to believe that these two processes - liberalization and democratization are not synonymous. Whereas liberalization involves the institutionalisation of civil and political

⁴⁵ Amin, 2004, sid. 67.

freedom, democratization is more concerned with the degree of citizen participation as well as the accountability and turnover of governing elites.⁴⁶

Liberaliseringen och avregleringen av de inhemska marknaderna resulterade i att inhemska företag slogs ut av de stora internationella och mer konkurrenskraftiga företagen från Väst, vilket ledde till att medborgarna förlorade sina jobb. Det ekonomiska läget försämrades och statens resurser minskade under tiden samtidigt som det inte heller skedde några förbättringar vad beträffar de mänskliga rättigheterna.

Folkets eller regeringens frihet?

Frihet och demokratiska värderingar beskrivs av många informanter som en av de viktigaste frågorna. Många informanter tycks vara överens om att revolutionens syfte såväl som målsättning är att upprätta och utveckla ett demokratiskt system. I ett sådant system kan människorna såväl som de olika institutionerna på ett fritt och demokratiskt sätt verka i och påverka samhället. Med de demokratiska institutionerna menas att dessa inte bara ska underlätta de demokratiska processerna, utan även kunna spela en övervakande och pådrivande roll i dessa.

Vad gäller utvecklingen av demokratiska institutioner, så tycks informanterna inte koppla denna till nya institutioner eller ett samhälle utan institutioner, utan snarare menas en demokratisering av samhällets befintliga institutioner. Följande intervju med en informant från Kairo tydliggör vad många egyptier beskriver beträffande avsaknaden av frihet före revolutionen:

Fråga: Har du deltagit i några demonstrationer?

Svar: Ja, men inte många.

Fråga: Hur många gånger?

Svar: Bara två gånger.

⁴⁶ Korany, Brynen, Noble, 1998, sid. 1.

Fråga: Bara två gånger, har du varit bortrest eller så?

Svar: Nej, nej, jag reser aldrig, har inte råd.

Fråga: Men varför bara två gånger?

Svar: Ja, dels så måste jag jobba, för att klara mig och min familj, och dels var jag inte för revolutionen, i alla fall inte från början.

Fråga: Varför var du mot revolutionen då?

Svar: Tja, jag följde revolutionen på TV och via tidningar, men missförstå mig inte. Jag hörde inte till Al- baltjiye,⁴⁷ men jag tyckte att Mubarak var ganska bra.

Fråga: Är det många som tycker som du om Mubarak?

Svar: Jag vet inte. Han var bra, men de som var runtomkring honom var inte alls bra, och det hela skrevs på honom. Han var ju ansvarig och högsta chefen.

Fråga: Vad menar du när du säger att han var bra? Var det inte hela folket som varit ute på gatorna och sade att han inte var bra?

Svar: Jag menar han var som en far, tyckte många, men man vet att en far kan göra fel också, som kan leda till osämja och bråk inom familjen. Speciellt när han får för sig att bestämma över allting, och det gjorde Mubarak.

Fråga: Varför tror du att det blev så?

Svar: Jag vet inte, så var det bara, det fanns ju ingen frihet, ingen kunde säga stopp.

Denna konversation ägde rum mellan mig och en taxichaufför med oavslutade akademiska studier och anställd hos en privat taxifirma med kontor i den egyptiska huvudstaden. Metaforen

⁴⁷ Al- baltjiye var antirevolutionära regimanhängare som organiserades bland annat av inrikesministern och den hemliga polisen.

om nationens hela befolkning som ett hem, och statsöverhuvudet eller presidenten som en snäll far som tänker på sin familj, har varit och är vanligt förekommande, i synnerhet, i diktatoriska stater och politiska system.⁴⁸

Friheten måste både beskrivas och förklaras, man måste med andra ord utveckla friheten – den finns inte av eller för sig själv utan får sin mening genom människorna. En annan av informanterna, en restauranganställd ung kvinna, utvecklade sin syn på frihet på följande sätt:

.... han (Mubarak), de människor som han hade runtomkring sig. Det fanns ju han och de människorna. De var vana vid att jobba på det sättet. De var inte ansvariga inför några andra. Det var inte någon som kunde fråga dem vad de gjorde. De skötte sig själva. En del av dem gjorde en del bra saker. En del andra gjorde dåliga saker. De flesta tänkte nog bara på sig själva. Från högsta ministrar till den minsta ansvariga på landsbygden. Man kunde inte säga något, inte ens om den hade rätt, det fanns ingen frihet.

Följande intervju med en småföretagare hörande till grupp ett kan ytterligare kasta ljus över vad flera av informanterna menar med frihet:

Fråga: Vem kan du tänka dig att rösta på?

Svar: En man, som man kan lita på.

Fråga: Vad är det för sorts man du menar?

Svar: En man, en bra man.

Fråga: Vad förväntar du dig av denna man?

Svar: Att han kan sitt.

Fråga: Tror du att de som hade ansvaret hittills inte kunde sitt?

Svar: Många av dem kunde sitt.

⁴⁸ Historisk så har bland annat Mustafa Kemal pascha i Turkiet, Stalin i Ryssland och Shahan av Iran kallats sig för sina respektive stater, ”nationens fader”. Den nordkoreanska nuvarande härskaren såväl som de störtade presidenterna i Tunisien och Egypten titulerade sig även som ”nationens fader”.

Fråga: Räcker det med att han bara kan sitt?

Svar: Nej, det räcker nog inte.

Fråga: Vad mer?

Svar: Han ska inte tänka på sig själv.

Fråga: Hur, vad menar du?

Svar: Han måste tänka på allas bästa och väl och inte endast på en liten skara människor.

Fråga: På vilket sätt?

Svar: Vi ska inte göra samma fel som under Mubaraks 30-åriga period. Med regeringar som samlade människor som bara tänkte på sig själva.

Fråga: Är det lätt att göra detta?

Svar: Ja, det tror jag, vi har ju i Egypten många duktiga och kunniga människor som kan tänkas ta hand om landets angelägenheter. Många människor som är kunniga och även goda sådana som kan tänkas skilja mellan sitt och statens intresse, skilja mellan sitt privata bankkonto och statskassan. Dessa måste ta hand om de ekonomiska frågorna.

Fråga: Tror du att detta är så lätt?

Svar: Nej, absolut inte.

Fråga: Hurså?

Svar: Därför att rikedom och pengar har en tendens att korrumpna människorna, och de rika vill alltid ha mer. De har ju smakat på det goda och nöjer sig aldrig med det som de har. Detta är ett negativt mänskligt beteende tyvärr, som gör att vi människor aldrig är nöjda med det vi har, utan alltid strävar efter mer och mer. Rikedomar tenderar att leda till orättvisor och orättvisor leder till missnöje.

Fråga: Men vad ska man då göra?

Svar: Alltså utöver att man låter de kunniga och de som skiljer mellan sitt eget och andras styra, så man måste nog ha ett system av kontroll. Kanske måste man byta ut de ansvariga lite oftare. Det räcker till exempel med en period. Inte hur länge som helst.

Fråga: Tror du detta är möjligt?

Svar: Ja, det tror jag. Den gamla regimen var ju inte bra. Den skötte landet illa, så att de flesta fick det svårt, så att till slut fick alla nog och gick ut på gatorna för att kräva sin rätt och sin mänskliga värdighet. Nu har vi demokrati och vi vill ha mer av den varan. Det egyptiska folket har tack och lov efter så många år av tålmodighet, lärt sig vad detta innebär. De kan gå ut på gatorna igen och demonstrera. Tahrir-torget är numera som ett hem för alla. Vi kan lika gärna vara där och kräva vår rätt i stället för att stanna hemma och låta oss behandlas på ett orättvist sätt. Detta är redan revolutionens stora och positiva fördel. Frihet är en gåva från Gud, som vi i det här landet berövades under många år och generationer. Inte bara vi här i Egypten, utan alla de arabiska folken.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis är det tydligt att många informanter inom grupp två och grupp tre talar om ett fritt samhälle med politisk frihet och med ett demokratiskt flerpartisystem där människorna via allmänna val väljer sina representanter till samhällets olika organ. I ett sådant samhälle medverkar olika kontrollorgan och man har en fri massmedia. Samhällsdelaktighet och att kunna välja framförs av informanterna i grupp ett som det viktigaste, och många tycktes ha bestämt sig för att rösta på politiker tillhörande det Islamiska brödraskapet både på grund av partiets sociala och politiska mångåriga arbete och på grund av religiös övertygelse liksom även andra orsaker. Följande citat av en manlig informant hörande till grupp ett, tycks dock avspegla flertalet av informanterna:

”Vi röstar på detta parti, och så låter vi dem vara vid makten en begränsad period, och i fall de inte sköter sig bra så kan vi rösta på ett annat parti.”

Al-addalt al-ejthmaqiyya – social rättvisa

Inledning

Frågor kring lärande och kunskap hittas också, om inte alltid explicit, i informanternas beskrivningar av samhällsförändringen och skapandet av ett rättvist samhälle. Synen på ett rättvist samhälle kopplas ofta till det arabiska begreppet *al-addalt al-ejthmaqiyya*, det vill säga social rättvisa. De ekonomiska frågorna i informanternas berättelser handlar dels om den svåra ekonomiska situationen under den tidigare regimen, och dels om egyptiernas begränsade resurser. Ett annat utmärkande drag tycks vara hållningen gentemot de som upplevs vara ansvariga för det försämrade ekonomiska läget, de så kallade *rejall alamall* eller inflytelserika arbetsgivarna. Här skiljer många informanter mellan hederliga arbetsgivare och de så kallade *fillol El-nizam*, det vill säga de som genom det politiska systemet på ett felaktigt sätt blivit rika. *fillol El-nizam* är sådana rika som via kontakter med den gamla regimen och dess politiska parti har kommit över ofantliga rikedomar genom korrupktion, men också de som ofta med oklara medel och ibland med olagliga metoder tog över statsägda företag, banker, jordbruksmark och andra resurser under den gamla regimen privatiseringsvåg på 1990-talet.

Ekonomi en återkommande fråga

Den ekonomiska läget är en ständigt återkommande fråga hos alla informanter och sätt i relation till frågor om makt och maktstrukturerna i det egyptiska samhället. Här kan den egyptiska militärens position nämnas som en ytterst avgörande faktor i det politiska och sociala livet liksom för de kulturella förhållandena. De flesta av informanterna både i grupp två och tre tar upp den egyptiska militärens position i samhället, inte bara ur ett militärt perspektiv utan även i relation till dess ekonomiska position och inflytande. Alla informanter tycks vara eniga om att den egyptiska militären kan räknas som den i särklass största arbetsgivaren i landet. I ett seminarieliknande möte med sex NGO-aktivister, två män och fyra kvinnor, som handlade om

den nuvarande situationen i Egypten så sades bland annat följande om den egyptiska militärens position i samhället:

Den egyptiska militären har alltid haft mycket att säga till om vad gäller politiken. Beroende på vem man pratar med så det finns olika siffror på den egyptiska militärens ekonomiska inflytande och kapacitet.

Den äger mer än 40 procent av de ekonomiska resurserna.

Armén är den största arbetsgivaren.

Militärens ekonomiska investeringar omfattar stora, såväl som medelstora och mindre industrier, från flygindustri till tillverkning av hushållspapper.

Armén har i relation till sin struktur alltid varit en institution som står över alla andra.

Den skiljer sig från alla andra samhällsfärer genom att vara öppen för alla samhällsklasser.

En karriär liksom ett arbete och en tjänst i armén medför fördelar som de övriga samhällsinstitutionerna eller den privata sektorn inte kan erbjuda sina anställda.

Arméns anställda har egna samhällsinstitutioner såsom skola, hälsovård etc.

De inflytelserika arbetsgivarna

Berättelser om den gamla regimens ekonomiska politik och dess allierade, de så kallade *rejall alamall*, de inflytelserika arbetsgivarna, och *fillol El-nizam*, arbetsgivare med kontakter till den tidigare regimen, var också vanligt förekommande hos informanterna och sattes i relation till frågor om social rättvisa och en ny ekonomisk fördelningspolitik. Enligt informanterna måste man skilja mellan olika arbetsgivare, det finns både goda och dåliga sådana som ingick i och medverkade i det tidigare politiska systemet. På frågan om vad man ska göra med den gamla regimens arbetsgivare så var svaren överlag fredliga då de flesta informanterna inte begär,

qassas, det vill säga några våldsamma aktioner mot dessa såsom ofta hänt vid tidigare revolutioner i historien. Detta gällde även informanterna tillhörande grupp ett (lägre medelklass, småföretagare, arbetarklass) vilka kanske kunde förväntas vara mer benägna att skippa rättvisa på hårdast möjliga sätt gentemot den gamla regimens överklass. Man kan bara spekulera i vad som ligger bakom denna till synes fredliga hållning, och svaret verkar kunna hittas i uttrycket *Thwaratna selmiyahe*, vår revolution är en fredlig revolution.

Många av informanterna eftersträvar, utifrån ett fredligt synsätt, en ny ekonomisk politik i relation till landets resurser. Sex av de tio informanterna i grupp 1 påpekade att Egypten har naturresurser som olja, gas och en bördig jordbruksmark, och även Suezkanalen nämndes som en viktig ekonomisk inkomstkälla. Även den mänskliga ”human resources”-kunskap som landet Egypten som sådant besitter nämndes. De ekonomiska frågorna liksom kravet på social rättvisa och en ny fördelningspolitik hittades hos alla tre grupperna av informanter. Flera informanter i grupp ett hade starka åsikter om den tidigare regimens brottsliga medarbetare. En student som guidar turister vid pyramiderna berättar följande:

Alla (de ansvariga) har hittills bara tänkt på sig själva. Handelsministern tänkte på sig själv. Energiministern tänkte på sig själv. Industriministern gjorde samma sak. Andra ministrar, alla tänkte bara på sig själva. Egypten är inte ett rikt land som till exempel de små arabiska staterna vid det Arabiska havet, men ändå det finns tillräckligt med olja och naturgas. Det finns också turism och Suezkanalen som ger många miljarder dollar varje år till statskassan. Staten och de som får ansvaret måste ta sitt arbete på allvar och göra sitt bästa för att situationen ska förändras till det bättre. Förändringen är nödvändig och man måste börja tänka på detta. Alla måste göra sitt bästa för att landets rikedomar ska omfördelas så att inte bara de rika blir rikare och de fattiga blir fattigare, såsom var fallet under Mubaraks år.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis tycks de ekonomiska frågorna vara viktiga för många av informanterna. Informanterna berättar om ekonomin i relation till de tidigare ansvariga och menar att dessa bara tänkte på sig själva. Informanterna berättar också att en kommande demokratisk regering måste

tänka på den ekonomiska frågan i första hand som en fråga för hela landet. De flesta verkar vara både medvetna om och på det klara med vad staten ska och bör göra. Det finns en förväntning om att den kommande regimen ska prioritera de ekonomiska frågorna i första hand. Dock är det svårt att säga att alla informanter förespråkar mer statligt ingripande, en rättvis ekonomisk politik eller helt enkelt en bättre fördelningspolitik. Med andra ord så tycks de flesta inte riktigt veta exakt hur ekonomin ska skötas. Denna osäkerhet gäller även andra områden som det politiska systemet, det demokratiska samhället eller de politiska partiernas verksamhet. Slutligen bör sägas att grupp ett tycks beskriva olika ekonomiska svårigheter och orättvisor i direkt relation till eliten i den tidigare regimen. Mubarak själv och några ministrar var personer som enligt informanterna bara tänkte på sig själva och som inte gjorde det som de skulle göra. Detta är ett synsätt som skiljer sig från de övriga två grupperna av informanter, vilka kopplar de ekonomiska frågorna både till det politiska och ekonomiska samhällssystemet i stort snarare än till specifika individer.

Det utmärkande positiva gemensamma draget tycks vara avsaknaden av hämndlystnad gentemot den tidigare regimens ansvariga och den fredliga konsensusuppfattningen såväl som en stark förväntan på den pågående samhällsförändringen.

Alkarama elyysanniyya – mänskliga värderingar

Inledning

Ämnet *Alkarama elyysanniyya* eller mänskliga värderingar berörs på ett eller annat sätt av samtliga informanter både när de berättar om revolutionen, om det politiska systemet eller om ekonomiska frågor. Det arabiska begreppet *Alkarama Elyysanniyya* betyder mänskliga värderingar, det vill säga humana värderingar, och som begrepp omfattar det mänskliga rättigheter, frihet och välmående för alla människor oberoende av samhällsstatus eller individuella egenskaper. *Alkarama Elyysanniyya* innebär med andra ord universella värderingar som omfattar alla människor.

Demokratiska värderingar

Om något kan sägas vara en gemensam nämnare för alla tre grupper i denna studie så tycks det vara den vrede som riktas mot den tidigare regimens män. I synnerhet riktas ilskan mot den tidigare inrikesministern *Habib Al-adlli* som numera sitter bakom lås och bom i väntan på att rättsväsendet ska säga sitt. Han anklagas bland annat för en bombexplosion vid en koptisk kyrka i Alexandria som resulterade i många oskyldiga människors liv. Många menar att denna handling var avsedd att åstadkomma osämja och splittring inom det egyptiska folket mellan kristna och muslimer. En informant berättar följande:

Jag har varit i flera länder och jobbat. Varit i Irak och i Saudiarabien senare och tjänat pengar. Där finns det gott om pengar, men det finns inte frihet. Människorna är inte fria såsom i Egypten. Kvinnorna får inte ens köra bil. Det är ett samhälle som bygger på dubbelmoral och förtryck av olika slag. Här i Egypten har det alltid varit på ett annat sätt än i övriga arabländer. Kvinnorna kan köra bil, jobba med vad som helst och göra det mesta. Jag är glad att vi kan göra detta, trots att vi haft en regering som har kört landet i botten, men det är inte alla de som var vid makten tidigare som var dåliga. Det fanns en del

bra människor som försökte och gjorde bra saker. Jag tycker att Mubarak var en ganska bra människa, men de som var runt omkring honom var inte alltid bra. Till exempel var hans inrikesminister absolut inte bra. Han sitter just nu i fängelse och jag hoppas att han får betala för sina gärningar. Speciellt för bomben som han lät placera vid den kristna kyrkan i Alexandria.

En annan informant hade klara åsikter om lag och ordning och att de skyldiga måste betala för sina gärningar - fast dock inte på vilket sätt som helst:

Att hålla sig till lag och ordning är det viktigaste. Under normala förhållanden ska rättväsendet ta hand om alla som gjort sig skyldiga till brott. Detta blir inte fallet om de som gjorde sig skyldiga till olika brott eller tog för sig på ett oacceptabelt sätt av statskassan går fria nu bara för att vi vill ha ett fredligt och demokratiskt samhälle. Dock, en fredlig samvaro i Egypten är bättre än allt annat.

En fredlig samvaro

I informanternas svar hittas åtminstone två inriktningar i synen på framtiden, nämligen en fredlig samvaro och civilitet. Den ena riktningen kan exemplifieras med en berättelse från en informant hörande till grupp två, nämligen en universitetslektor med flera år av arbete vid olika egyptiska universitet bakom sig. På ett analyserande sätt beskriver lektorn det egyptiska samhällets sociokulturella och sociopolitiska förhållanden i relation till två andra länder som delar både religion, kultur och språk med Egypten, nämligen Libyen och Irak. Denne informant pekade dels på skillnaderna mellan det egyptiska samhället och andra arabiska länder, och dels på vad som bör göras och på vilket sätt det bör göras för att kunna hantera olika svårigheter som kännetecknar den nuvarande akuta situationen. Det intressanta med denne informants beskrivning av det som sker är en önskan eller förväntan som tycks närma sig många andra informanternas berättelser och beskrivningar. Detta trots att denna informant, på grund av sin akademiska bakgrund, är mer artikulerad och talar utifrån en högre abstraktionsnivå. Bland annat berättade han följande på engelska:

- As one usually says, you should never say never, but what happened in Iraq or what happened in Libya will never happen in Egypt. This because of various factors. These two countries are different from Egypt in several areas, both in terms of population, political traditions, the military's position in society and civility. Also, with regard to the constitutional and legal system. Even if these two countries are as Egypt – both Moslem and Arab countries. But in Libya in terms of modern social structure there was unfortunately nothing. No political parties, no unions, no civil organizations. Only a dictator who did what he wanted and he did not care about anything else.

På samma sätt efterlyser en annan av informanterna i grupp två behovet av en fredlig inriktning i den egyptiska samhällsomvandlingen. Denna person som arbetat inom EU:s valkommission och som har erfarenhet av flera länder i området, menar att Egypten inte kommer att göra samma misstag som Irak vad gäller uppbyggnaden av ett demokratiskt samhälle utan snarare göra som Sydafrika:

I Irak kunde de ha undvikit många problem om de hade följt den sydafrikanska modellen. Våldet hade man kunnat stoppa eller minska om man hade tagit till sig och använt sig av en försoningspolitik. Utan våld kunde man ha börjat planera för en fredlig framtid. Detta tycker jag är vad vi bör och måste göra i Egypten. Vi måste lära oss försoning genom att förlåta och tillsammans bygga vidare på vad vi har här i landet i förhållande till fred och civilitet.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan två huvudsakliga inriktningar beträffande mänskliga värderingar urskiljas, nämligen ett fredligt tillvägagångssätt och ett kultiverat eller civiliserat förhållningssätt. Dessa två inriktningar tas upp både var för sig och tillsammans i berättelserna om demokrati, frihet och mänskliga värderingar. Den förstnämnda inriktningen kopplas till revolutionen och den sistnämnda till det egyptiska samhällets sociokulturella och sociopolitiska förutsättningar.

Thwra Selmiyya – den fredliga revolutionen

Inledning

Informanternas berättelser innehåller många hänvisningar till både våld, icke-våld och fred i relation till den egyptiska revolutionen. Våldet ses som ett resultat av den tidigare regimen, och beskrivningar av våld omfattar inte bara fysiskt våld som till exempel polisens och statens våldshandlingar utan också indirekt våld. Det indirekta våldet kopplas till det psykiska och politiskt-ideologiska våldet i form av arbetslöshet, de höga priserna på basvaror och avsaknaden av mänskliga rättigheter.

Olika våldshandlingar

Informanterna i grupp två lyfter fram och betonar det strukturella politiska våldet, samtidigt som de i grupp tre, NGO-aktivisterna, även tar upp det kulturella och kunskapsmässigt ideologiskt strukturerade våldet. Grupp ett nämner även ekonomiska våldshandlingar medan de två andra grupperna fokuserar på statens politiska, kulturella och ideologiskt strukturerade våld. Detta går att illustrera genom följande figur .

Figur 1: Olika våldsstrukturer och typer av våldsutövande enligt informanterna

Statens direkta våldshandlingar	Strukturellt politiskt våld	Strukturellt ekonomiskt våld	Ideologiskt kulturellt våld
Statens indirekta våldshandlingar	Icke-demokratiskt system	Ojämliga ekonomiska förhållanden	Avsaknad av kunskap och utbildning, auktoritära förhållanden
Legitimt våld Tortyr Fysiskt våld Våld inom familjen	Ojämliga förhållanden mellan kvinnor/män, majoritet/minoritet	Fattigdom, psykiskt våld	Avsaknad av tolerans och acceptans

Vad kännetecknar den fredliga revolutionen

Alla informanter tycks eniga om att den egyptiska revolutionen är en *thwra Selmeyya*, det vill säga en fredlig revolution. Informanternas beskrivningar av icke-våld och fred belyser även olika individuella och strategiska sätt att vara och verka på i relation till personliga övertygelser och religiösa, politiska och sociala perspektiv. Informanter i grupp ett relaterar till fredsbegreppet både religiöst, socialt och ekonomiskt. Samtliga tio informanter hörande till grupp ett svarade på frågan ”varför ska man ha fred?” på följande sätt:

- Vi måste ha fred för att utveckla landet.

På frågan ”vad omfattar fred för dig”? kopplade merparten av samma informanter, 8 av 10, till en fred som omfattar både det yttre och det inre. En annan fråga som informanterna besvarade på nästan samma sätt var ”vad förväntas av den fredliga situationen?”:

- Det har varit alltför mycket problem, så det är nog dags för att på ett fredlig sätt gå vidare.

Figur 2: Icke-våld som ett strategiskt och vardagligt begrepp enligt informanternas berättelser

Icke-våld som ett strategiskt begrepp Lågsiktigt och historiskt	Icke-våld som ett vardagligt begrepp Moraliskt och individuellt
Att med fredliga metoder förebygga våldet	Religiösa och kulturella hänsynstaganden omfattar den personliga inre friden
Fredligt engagemang för utveckling, både på det individuella och gemensamma området	Övertygelse om det mänskliga förnuftet
Fredsarbete som förutsättning för samhällsutveckling	Pragmatiska lösningar som t.ex. "det är bättre att komma överens"
Förståelse för olika metoder i samhället	Personlig och gemensam fördelning

Beträffande skillnader så tycks flera informanter i grupp två i motsats till de i grupp se icke-våldshandlingar som en grundförutsättning för den politiska mångfalden. En av dem utvecklar sin syn på följande sätt:

Landet Egypten som sådant ligger i ett ytterst känsligt område ur ett geopolitiskt perspektiv, vilket gör att både dess icke-fredliga förutsättningar, liksom de fredliga kan medföra konsekvenser och följder. Detta inte bara för landet i sig, utan för hela regionen. Fred är en förutsättning och en stabilitetsfaktor för utveckling och skapandet av ett politiskt demokratiskt system.

Två informanter ur grupp två, en kvinna och en man som under flera intervjuer beskrev och utvecklade sin syn på fred, angav att de började sitt samhälls- såväl som politiska engagemang med fredsarbete, för att sedan engagera sig både i kvinnofrågor och i demokratifrågan. En kvinnlig informant med ett mångårigt arbete med kvinno- och fredsfrågor bakom sig svarade på följande sätt:

Varje individ eller grupp har sina egna skäl eller anledningar att låta sig involveras. Det finns ju mer än 400 olika NGOs som jobbar med fredsfrågan i Egypten. 40 olika NGOs har koppling till organisationer som arbetar med frågor relaterade till mänskliga rättigheter. Vi var tre tjejer som startade vår grupp med att samla in pengar, medicin och andra förnödenheter till de palestinska flyktinglägren Sabra och Shatila i Libanon 1982. Det vi samlade in skickade vi iväg. Därefter så bestämde vi oss för att gå vidare med vårt samhällsengagemang. Vi var då bara tre skolflickor, men vi ville hjälpa till. Vi gick till universitet i vår stad för att vi ville veta mer. Träffade folk på universitet som gav oss några böcker att läsa för att veta och förstå mer om kvinnofrågor. Så från Palestinafrågan så utvecklades vår lilla grupp till att sysselsätta sig med kvinnofrågan. Vi startade därefter en tidning med namnet ”*Banat Al arz*” eller ”Jordens flickor”. Sedan ville vi starta en NGO-grupp, men det var många som inte ville det. Vi hade inga resurser och ingen lokal så då träffades vi hemma hos oss själva eller ute på något kafé. För att driva kvinnofrågan vidare och ha några seminarier om detta så måste man ha en lokal. Så vi gick till olika institutioner, organ och statliga myndigheter och frågade om de kunde ge oss någon plats eller lokal. Ingen kunde tänka sig att hjälpa oss med detta. Att samla in medicin och pengar till palestinska flyktingar var en sak, men att bedriva kvinnofrågor politiskt var en helt annan sak. Till slut så fick vi hjälp av en enda organisation. Det förvånade oss, inte minst för att det var ett islamistiskt parti. De gick med på att låta oss använda en konferenslokal, vilket vi tackade för och bjöd in den stora egyptiska författarinnan Nawal El Saadawi, en av Egyptens mest kända författare för en föreläsning som blev mycket lyckad med mer än 400 deltagare. Vi jobbade i nästan tio år, alltså fram till 1993. Det blev lite svårt, eftersom det var många som inte vill jobba med oss. Det var många som vägrade att samarbeta med oss, för att vi ansågs vara politiska och jobbade med kvinnofrågor.

Sammanfattning

Frågor om icke-våld, fredsarbete och dess konsekvenser avspeglar varför de flesta människor i Egypten kallar sin revolution för *thawara selmiyya*, den fredliga revolutionen. Med icke-våld och fred tycks man mena både den inre freden i den privata sfären och freden i landet som sådant.

Vad beträffar den personliga sfären så beskriver informanter i grupp ett denna typ av fred ur ett religiöst perspektiv. Samtidigt beskriver flera informanter i grupp två och tre icke-våld och fred som en avgörande förutsättning för samhällsutvecklingen. Utan en förändring av den sociala praktiken, det vill säga hela samhället, från ett diktatoriskt och orättvist politiskt system till ett mer demokratiskt och mer rättvist system kan varken våldet reduceras eller fred skapas.

Utöver de gemensamma ståndpunkterna hos informanterna så tycks informanterna skilja sig åt vad beträffar skapandet, utformningen och utvecklingen av de fredliga tillvägagångssätten i samhället. Den första gruppen av informanter tycks nöja sig med att man ska bestämma sig för ett fredligt samhälle medan den andra gruppen däremot menar att via förbättrade socioekonomiska förutsättningar kan ett fredligt samhälle skapas och utvecklas. Samtidigt förespråkar den tredje gruppen av informanter åtgärder med ett mer sociokulturellt innehåll, det vill säga ett kunskapsmässigt fredligt arbete som genomsyrar hela samhället.

Al-mojtamq al-maddani waal maddaniyya – civilsamhälle och civilitet

Inledning

Frågor om civilitet och det civila samhället finns hos alla informanternas berättelser, men på olika sätt. I informanternas berättelser tycks begreppet civilitet inbegripa både ett kultiverat beteende, en viss kulturell samhällsutveckling, en fredlig samexistens, modernitet, demokratiska spelregler och civilsamhällets frivilliga icke-vinstgivande och icke-statliga organisationer. Detta karakteriserar särskilt grupp ett. Informanterna i grupp två tenderar att betrakta civilitet som en nödvändighet för en samhällsutveckling från ett diktatoriskt och auktoritärt system till ett mer demokratiskt sådant. Civilitet utgör, enligt dem, inte bara grunden för en fredlig samexistens, utan är även en av grundvalarna för det demokratiska samtalet i sig. Informanterna i grupp tre slutligen betraktar civilitet som en förutsättning för samhällsförvandling och till framväxten av det så kallade civilsamhället.

Civilitet som en väg mot en civilkultur

Ett civiliserat tillvägagångssätt kopplas vidare över stadskultur till mänskliga värderingar. Detta tas upp av informanter hörande till grupp två. Civilitet och det civila samhället beskrivs snarare som en mångsidig och mänsklig demokratisk samhällsutveckling, där det inte bara råder politisk, utan även en kulturell variation. Mångkulturalitet i sätt att vara, i politik och i samhället och i dess olika organ och intressen, eller så som en av informanterna beskrev:

Man ska se civilitet i relation till civilsamhället som står för civil kultur. Detta innebär att man träffas ofta utanför den omedelbara familjesfären. Man träffas i olika föreningar, olika civilitet så att säga, och ju mer man träffar folk utanför familjen desto bättre möjligheter att kunna bygga upp politiska organisationer. Civilsamhället är något som varken hör till

staten eller till den ekonomiska sektorn utan det består av icke vinstgivande organisationer som ska jobba självständigt och bevaka de andra.

Sammanfattning

Det ovan sagda överensstämmer i stor utsträckning med hur forskaren Amani beskriver framväxten av det arabiska civilsamhället:⁴⁹

This study confirms that a focus on civil society is of paramount importance in understanding change in the Arab region. This approach reveals social, political, and cultural dynamics, as well as mechanisms of interaction between the various parties attempting both to effect and operate change, or conversely, to preserve the status quo. compared to the, the beginning of the new millennium, there is, at present, a new degree of vitality in the arena of Arab civil society that seeks to bring about change, reinforced by the social movements taking place in some Arab countries together with the movement led by young bloggers.

Flera av informanterna i grupperna två och tre menade att det civila samhällets arbete med dess olika NGO-organisationer räknas till de viktigaste elementer, både i samhället och för en önskad samhällsförvandling. De olika lärandeprocesserna som tillvaratas för olika sociala, kulturella och politiska engagemang innehåller olika komplexa processer som påverkar de involverade medlemmarna både på personliga och sociala plan. Detta påverkar vidare förberedelser och skapande av olika förutsättningar för ett fritt samhälle präglad av rättvisa och mänskliga värderingar. Civilitet och det civila samhället och dess engagemang är med andra ord nödvändigt för förändringar i arabvärlden vad gäller de sociala, politiska och kulturella områdena.

⁴⁹ Amani, 2011, sid. 58 – 59.

Olika informella perspektiv på lärande

Inledning

Utifrån informanternas berättelser kan ett antal olika lärandeprocesser urskiljas, både direkta, indirekta, omedvetna samt medvetna sådana. Det handlar om omedvetna lärandeprocesser som tas upp och nämns i berättelserna och sådana lärandeprocesser som informanterna medvetet har engagerat sig i. De sistnämnda processerna skiljer sig från de förstnämnda utifrån både resultat och reflektion. I samband med de förstnämnda lärandeprocesserna nämner informanterna i grupp ett sådana begrepp som demokrati, fria val eller samhällsliga fria och självständiga organ. Informanterna i grupp två och tre däremot är mer benägna att berätta om olika lärandeprocesser som de själva efterfrågar eller har varit involverade i. Här beskrivs de olika lärandeprocesserna som går att hitta i informanternas berättelser utifrån studiens olika lärandeperspektiv.

Olika lärandeprocesser

Exempel 1: lärandeprocess som en inre kunskapsprocess och en mänsklig resa

En kvinnlig informant som har ett mångårigt politiskt och socialt engagemang bakom sig och numera även verkar som tidningsskribent berättar följande i ett samtal om de olika lärandeprocesser som hon varit involverat i:

Från början träffades vi (jag och mina två andra väninnor) och diskuterade olika saker. Det var en period av lärande, vi sög i oss allting, läste böcker och utforskade. För att kunna ta del av och påverka den demokratiska processen. Ett system eller ett samhälle blir inte bara demokratiskt från ena dagen till den andra dagen. Demokrati är en överenskommelse som alla måste lära sig. Vi diskuterar i vår NGO-grupp vad demokrati är och hur ett demokratiskt samhälle kan byggas upp. Detta hjälper oss i vårt engagemang och i vårt arbete för fred. Jag lärde mig mycket under de första åren, men det skulle dröja en bra tid innan jag kunde reflektera över allt som jag läste och hörde.

Detta citat illustrerar en lärandeprocess som kretsar runt individen själv utifrån informantens sociala och politiska engagemang. Detta beror till stor del på att informantens arbete inte handlar om ett konkret lärande eller ett utbildningssyfte. Däremot tycks både arbetet och dess innebörd ha påverkat informanten själv så att hon under och inför sitt arbete har införskaffat kunskap på det individuella planet. Lärandeprocessen innebar med andra ord en inre och personlig lärandeprocess.

Exempel 2: lärande som en komplex lärandeprocess

I studiens material tycks civilsamhällets sammanslutningar och NGO-gruppernas medvetna arbete och engagemang innefatta en mängd olika syften, målsättningar och tillvägagångssätt. Det har bland annat handlat om musikkonserter, konstutställningar och annan kunskapsspridande verksamhet. Här tycks inte bara gruppens arbete utåt räknas, utan även det mer inåtriktade arbetet. Man arbetar inte bara för fredsfrågan och för att icke-våldsmetoder skall spridas i samhället, utan man arbetar också med sig själv. Dessa lärandeprocesser omvandlas och utvecklas till en pedagogisk lärandeprocess med det demokratiska samtalet i centrum. Aktivisterna involveras med andra ord i en process av ”ge och ta”-karaktär. Civilsamhället och NGO-gruppernas tillvägagångssätt syftar med andra ord till att involvera flera individer i en och samma lärandeprocess.

Konkretisering av lärandeprocesser

Exempel 3: variationer beträffande ämnen och individer

En informant, en ung student från det amerikanska universitetet i Kairo som kommer från medelklassen, berättar följande:

Vi lärde oss mycket om olika saker och områden och först därefter startade vi en NGO-grupp för två år sedan. Men den pågående revolutionen har nu förändrat allt och vi har utvidgat och förbättrat vårt arbete och utvecklat oss både vad gäller det praktiska området. Vi är nu flera än någonsin, och mycket bättre kunskapsmässigt. Detta sistnämnda har vi medvetet strävat efter genom diskussioner, kurser och cirklar, där vi behandlar olika ämnen. Vi tar även del av olika föreläsningar och seminarier och delar i olika sammankomster utomlands, via våra kontakter.

Fredsaktivisternas arbete, engagemang och olika lärandeprocesser bidrar till framväxten av det civila samhället inte bara tack vare kunskapsinhämtningen rörande olika fredliga icke-våldsmetoder. Civilsamhällets medlemmar påverkas också av processernas komplexitet. De lär sig mer, tar till sig olika saker, bekantar sig med olika metoder och knyter kontakter med andra människor så att de ska kunna övervinna olika svårigheter. Detta gäller inte bara kulturella, sociala och politiska svårigheter, utan även personliga sådana. Förändringens vindar som tack vare revolutionen har svept över det egyptiska samhället har inte bara påverkat de vanliga människorna, utan även civilsamhällets medlemmar ur medelklassen och med akademiska studier bakom sig. Detta har lett till en mångsidighet både vad gäller de olika frågorna som tas upp och de inblandade individerna. Människor med olika bakgrund, både etniskt såväl som religiöst, socialt och kulturellt involveras i alla dessa komplexa lärandeprocesser.

Positivt lärande och mänskliga värderingar

Exempel 4: individen och komplexa lärandeprocesser

En positiv lärandeprocess omfattar även en konkretisering och ett tydliggörande av lärandet med koppling till värderingar och den sociala praktiken, det vill säga ett tydligt syfte och ett konkret lärandemål. För en del av civilsamhällets medlemmar innebär arbetet för fred en lärandeprocess i sig, som genom påverkar dem själva på många olika sätt. I en följdintervju en ung kvinnlig student vid det amerikanska universitetet i Kairo ställde jag frågan "Varför har du involverat dig i civilsamhällets verksamheter?":

Det finns många anledningar för att en egyptier som mig kan tänka sig att engagera sig i civilsamhällets verksamheter. För min del så är fredsfrågan viktig. Vår värld behöver fred, men vår del av världen behöver mer än så. Fred med världen, fred med länderna runtomkring, fred mellan medborgare och regeringar och fred med sig själv. Fred är nog som luft och vatten. Utan vatten och luft dör ju allting, och utan fred är det krig och krig dödar ju människor.

Jag bad henne att utveckla sina tankar kring begrepp som till exempel tradition, kultur, ideologi och politik, och frågade: "vad är det som gör att man ska involvera sig som du gör?":

Ja, det finns mycket. Fred, rättvisa och mänskliga värderingar är mänskliga egenskaper, universella, sådana som mer eller mindre ingår i alla religioner, traditioner och mänskliga sedvanor. Om man tänker efter så har människorna funnits före alla religioner, kulturer, traditioner, politiska och ideologiska system. Just fred och att överleva är de absolut största mänskliga egenskaperna. Hade inte dessa mänskliga egenskaper funnits så skulle säkert inte heller människorna finnas.

Slutligen sade hon, på min fråga "Vilka är de viktigaste delarna av ditt arbete?":

De viktigaste delarna är nog fredsarbetet som omfattar både en yttre och en inre sida. Den riktar sig till alla människor, till hela världen. Vi jobbar här i Egypten, men har kontakt

med många andra människor. Vi delar detta med många människor. Men det finns också en inre sak: via vårt arbete så blir vi tillfreds med oss själva. Vi vill utveckla vårt samhälle, men även oss själva.

Lärandeprocesser i revolutionens skola

Informanterna ur grupp 1

Inom grupp ett tycks lärandeprocesserna kunna kopplas till att lärandeprocesser innebär ett personligt lärande. Flertalet av informanterna ur denna grupp saknade på grund av de sociokulturella förutsättningarna kunskaper inom flera av de områden som revolutionen aktualiserade, såsom social rättvisa, demokratiska spelregler, icke-våld och fredliga metoder. Lärandeprocesserna har för denna grupp inneburit mer eller mindre ensidiga processer av kunskapsmottagning: Man lär sig utan att man själv kan lära ut.

Informanterna ur grupp 2

Det är tydligt att det går att koppla det engagemang och det arbete som en del av individerna i grupp två varit involverade i med ett mer teoretiskt lärandeperspektiv. För en del av dessa har de olika lärandeprocesserna också inneburit ett aktivt deltagande även för deras egen skull och för deras egen vinning.

Informanterna ur grupp 3

Vad beträffar den tredje gruppen informanterna så är kopplingarna mer tydliga till de *komplexa lärandeprocesserna*, inte minst för att individerna i denna grupp mer medvetet väljer olika metodiska tillvägagångssätt för att aktivt bedriva olika lärandeprocesser, både i relation till andra och sig själva. De lärandeprocesser som medlemmarna av civilsamhället är delaktiga i syftar till positiva förändringar av samhället och av medlemmarna själva. Med andra ord är lärandeprocesserna för denna grupp mer komplexa och syftar till att förändra omgivningen och bidra till etableringen av ett samhälle med mänskliga värderingar, fred och demokrati.

Lärande i civilsamhället utifrån fem dimensioner⁵⁰

Skillnader i relation till den formella skolan

Lärandeprocesserna i civilsamhällets organiserade verksamheter skiljer sig enligt min mening från lärandet i den formella skolan utifrån fem olika dimensioner: För det första kännetecknas de av en informell karaktär. För det andra skiljer sig civilsamhällets lärandeprocesser från den formella skolan även vad gäller val av ämnen och innehåll. Detta gäller även olika typer av pedagogiska tillvägagångssätt och platser. För det tredje riktar sig de olika lärandeprocesserna inom civilsamhället och NGO-grupperna mot den objektiva yttre världen som det organiserade civilsamhället och dess medlemmar verkar inom. De utvecklar därmed olika kontakter och relationer till det omgivande samhället, vilket innebär både praktiska, administrativa och även kognitiva kunskaper.

För det fjärde omfattar lärandet i civilsamhället olika intersubjektiva dimensioner, vilket innebär att lärandeprocesserna organiseras i relation till både den informella och den formella sociala praktiken som utformas genom språk, normer, symboler, koder etc.. Detta skiljer den från skolans formella dimensioner vad gäller lärandeprocesser. Denna intersubjektiva dimension innehåller, enligt Fairlough,⁵¹ tre aspekter – nämligen intertextualitet, normativa förmågor och sist men inte minst rationella förmågor. För det femte innehåller civilsamhällets lärande en inre dimension på grund av att civilsamhällets verksamheter utformas utifrån ett ”ge och ta”-tänk. Denna inre dimension inbegriper en komplexitet både för civilsamhällets arbete och för de individer som deltar i detta, både vad gäller kunskap och personlig utveckling, liksom vad beträffar idéer, identitet, övertygelse och lärande.⁵²

⁵⁰ Denna differentiering tar bland annat sin utgångspunkt i (Sernhede, 2011). För vidare undersökning se gärna bland annat, *Ungdomskultur och informellt lärande. Förorten, skolan och ungdomskulturen – reproduktion av marginalitet och ungas informella lärande*, 2011.

⁵¹ Fairlough, 2003.

⁵² Sernhede, 2011, sid. 178- 194.

Sammanfattning

De olika lärandeprocesserna tycks enligt min analys innefatta flera olika dimensioner.⁵³ Den medverkande individen involveras för det första i en lärandeprocess och lär sig något, kanske ett namn eller ett begrepp, till exempel social rättvisa. Inläringen äger rum tack vare revolutionen och den pågående samhällsförändringen och sker både medvetet och omedvetet. Det går även att urskilja lärandeprocesser som tycks omfatta möjligheter för den involverade individen att åstadkomma en inre förändring. En lärandeprocess leder på så sätt till en inre förändring på det personliga planet, till exempel genom ökad kunskap om de egna individuella rättigheterna. Sist men inte minst bör det nämnas att de mer komplexa lärandeprocesserna som medlemmar av civilsamhället är involverade i inte bara innebär en konkretisering av lärandet och dess syfte och mål, utan också kännetecknas av ett ”ge och ta”-tänkande och en lärandeprocess i revolutionens skola som leder till en positiv samhällsförändring.

⁵³ Davidson, 2004, sid. 21-32.

Davidson menar att språkinläring, börjas ofta med enkla namn och därefter utvecklas till komplexa beskrivningar för att slutligen omfatta teorier.

Avslutande diskussion

I denna avslutande del kommer jag att återkomma till mina analyser från ovanstående avsnitt och återknyta till studiens syfte och frågeställningar rörande hur tre olika grupper av egyptier utifrån sina varierande erfarenheter och skilda berättelser upplever den pågående samhällsförändringen i revolutionens Egypten. Min strävan har varit att genom en bearbetning och analys av de olika informantgruppernas berättelser försöka komma fram till hur de ser på ett antal olika teman, frågor och områden som berör den pågående samhällsförändringen, nämligen framväxten av frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, och fred och civilitet och de olika informella lärandeprocesser som aktiverats i relation till dessa. Den arabiska våren och de arabiska revolutionerna inklusive den egyptiska innehåller outtömliga undersökningsområden och politiska diskussioner som i framtiden med all säkerhet kommer att resultera i mycket forskning. I denna avslutande del vill jag också passa på att lyfta fram olika skillnader i informanternas berättelser och synsätt, både om diktaturen som fallit och om det samhälle som de önskar bygga i framtiden.

Kopplingar till teori och metod

I denna studie har jag försökt analysera intervjumaterialet med hjälp av teorier om det deliberativa demokratiska samtalets möjligheter och utifrån olika lärandeteorier. Dessa teoretiska och metodologiska perspektiv har både hjälpt mig att strukturera materialet och skapa överblick samt att analysera de olika lärandeprocesserna och vad informanterna anser vara viktigt i den pågående samhällsutvecklingen.

Synen på framväxten av frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, fred och civilitet

Vad gäller undersökningens första frågeställning, nämligen vilken syn informanterna har på samhällsförändringen beträffande framväxten av frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, fred och civilitet så har jag funnit att utöver de karakteristiska icke-våldsinslagen och den fredliga inställningen så finns det flera olika drag, synsätt och inriktningar i informanternas berättelser. Dessa kan främst kopplas till informanternas egen bakgrund såväl som till informanternas samhällsstatus.

Informanternas berättelser kan även kopplas samman med den pågående revolutionen och till den pågående samhällsförvandlingen med dess olika konsekvenser. I beskrivningen av samhället hittas både likheter och skillnader hos informanterna, både sinsemellan och i relationer till andra grupper. Informanternas beskrivningar av de olika samhällsfrågorna innefattar olika föreställningar, idéer och visioner som konkretiseras genom berättelser om det tidigare odemokratiska systemet. De flesta människor i världen visste ju att Egyptens politiska system kännetecknades av diktatur, men de som upplevde detta odemokratiska system med alla dess ekonomiska orättvisor, såväl som dess omänskliga behandling av sina medborgare kan på ett helt annat sätt peka på, lyfta fram och beskriva både de faktiska förhållandena och dess konsekvenser på samhället.

Ett bra exempel på detta är båtchaufförens önskan om trygghet och poliser, inte för att folk gick runt och slog ihjäl varandra eller för att mordstatistiken ökade drastiskt efter revolutionen, utan därför att polisen ingick i vardagen. Poliskårens nätvaro gynnade inte bara rättväsendet, utan även ekonomin och sist men inte minst hans egen arbetssituation, med andra ord det han upplevde som ett tryggt och fredligt samhälle.

Grupp etts informanter kan dock inte så tydligt formulera hur ett nytt samhälle ska byggas upp, medan de andra två grupperna av informanter medvetet tycks arbeta för att utforma detta. I deras berättelser är det tydligt att det fredliga arbetet verkar vara det viktigaste. Skillnaderna mellan informanterna som tillhör grupp två och grupp tre kan beskrivas på följande sätt. Medan

informerarna i grupp två kopplar samhällsförändringen till det politiska samhällssystemet, så menar den sistnämnda gruppen att utöver det politiska systemet måste man även arbeta och engagera sig underifrån, det vill säga utveckla civilsamhällets organisationer. Detta kan bara åstadkommas i ett fritt, rättvist, demokratiskt, fredligt och civilt samhälle vilket enligt grupp tres informanter ska känneteckna det framtida egyptiska samhället.

Vad innebär *Thwra Selmiyya* eller den fredliga revolutionen för olika grupper?

Vilken syn har då informanterna på frågor som rör frihet, rättvisa, mänskliga värderingar, fred och civilitet och hur arbetar de för dessa frågor? Ur informanternas berättelser och i relation till studiens andra frågeställning vad *thwra selmiyyaden* eller den fredliga revolutionen innebär för olika grupper i det egyptiska samhället, går det att urskilja att många informanter tycks sträva efter en fredlig samhällsutveckling. Det är helt enkelt inte många av informanterna som förespråkar våld. Inte ens den förra regimen stora brottslingar verkar väcka människornas vrede så pass mycket att de ropar på och begär hämnd. Samtliga informanter förespråkar i stället en rättvis behandling av till och med dem som på ett till synes uppenbart sätt har gjort sig skyldiga till fredliga demonstranternas död. Man förespråkar varken, ”öga för öga – tand för tand” eller ”död åt dem som dödat våra bröder” såsom fallet har varit i många tidigare revolutioner alltifrån den franska, via den ryska och till den iranska revolutionen, vilka är de som i särklass har påverkat även Egypten mest historiskt.⁵⁴

⁵⁴ Den franska revolutionen såväl som Frankrike som under en tid både ockuperad och koloniserade Egypten, påverkade på många olika sätt den moderna egyptiska statens utformning både inom de kulturella, politiska såväl som institutionella områdena. Den ryska revolutionen var från en början en källa till inspiration för både egyptiska nationalister, intellektuella och progressiva krafter. Den iranska revolutionen 1979 slutligen, som aktualiserade och politiserade religionen och Islam, har också påverkat den egyptiska befolkningen och de egyptiska islamiska politiska partierna.

Undvikandet av användningen av våld och ordet ”qassas -قصاص” eller hämnd kan kopplas till att den egyptiska revolutionen inte är en religiös sådan. Även informanter som till stor del räknar sig som praktiserande religiösa individer, både kristna och muslimer, undvek att använda sig av detta teologiska begrepp. Med andra ord så omfamnar informanterna fredliga tillvägagångssätt och ideal vilka tillsammans med kraven på social rättvisa och demokrati förklarar varför den egyptiska revolutionen kallas *Al-Thwra Al-Selmiyya* eller den fredliga revolutionen.

Vilken roll spelar den kulturella och sociala bakgrunden?

I relation till studiens tredje frågeställning, nämligen vilken roll informanternas kulturella och sociala bakgrund spelar, så innehåller informanternas berättelse en variation av olika information. Informanternas berättelser och uppfattningar avspeglar både olika politiska synsätt och olika verkligheter. Vad gäller informanter hörandes till grupp ett så kan det nämnas att ofullständiga meningar och mycket kroppsspråk var närvarande i samtalen, och många missuppfattningar uppstod även. Detta kan vara ett resultat av frånvaron av kunskap om vissa frågor hos informanterna, men också en konsekvens av det diktatoriska och odemokratiska systemet som styrde det egyptiska samhället under en lång tid. Informanternas ”enkla” och ibland till synes ytliga beskrivningar av sina upplevelser ledde inte bara till missförstånd utan även till misstolkningar och förhastade slutsatser.

Vad gäller de övriga informanterna är skillnaderna stora gentemot grupp ett, och omfattar olika sätt att beskriva kulturella, sociala och politiska frågor. Detta beror antagligen på att samtliga informanter i grupp två och tre tillhör medelklassen och har en akademisk bakgrund. Informanterna i grupp tre är mer benägna och motiverade att påverka i olika samhällsfrågor tack vare sin samhällsstatus och samhällsställning, än till exempel informanter i grupp ett som tillhör arbetsskassen.

Olika lärandeprocesser ur informanternas berättelser

Graden av involvering i de olika lärandeprocesserna avspeglar även skillnaderna mellan olika informanter vad gäller deras engagemang i den pågående revolutionen och samhällsutvecklingen.

Vad gäller studiens sista frågeställning, nämligen vilka lärandeprocesser som kan urskiljas ur informanternas beskrivningar, så tycks informanterna i grupp ett vara mer eller mindre involverade i lärandeprocesser som kan kopplas till det första lärandeperspektivet, det vill säga att lärandeprocesser innebär ett personligt lärande. Flertalet av informanterna ur denna grupp saknade på grund av bristen på sociokulturella förutsättningar kunskap om flera av de teman som revolutionen aktualiserat, som till exempel frågor rörande social rättvisa, demokratiska spelregler och icke-våld etc. Lärandeprocessen har för dem inneburit en mer eller mindre ensidig kunskapsmottagning samtidigt som de har påverkat individen till självförverkligande.

Vidare kan det engagemang och det arbete som informanterna i grupp två varit involverade kopplas till studiens andra lärandeperspektiv. För en del informanter har de olika lärandeprocesserna även inneburit ett aktivt deltagande för deras egen skull. Individerna har lärt sig olika saker, bekantat sig med andra individer och på så sätt kunnat genomgå positiva förändringar som är nödvändiga i ett nytt samhälle. Vad beträffar grupp tre så är kopplingarna tydliga till studiens tredje lärandeperspektiv. Inte minst då dessa informanter medvetet har valt olika tillvägagångssätt att bedriva olika lärandeprocesser på. De olika lärandeprocesserna har karakteriserats av ett ”ge och ta” innehåll som konkretiseras på ett positivt sätt i relation till samhällsförändring. De lärandeprocesser som medlemmar av civilsamhället engagerar sig i och bedriver syftar både till förändring av samhället och till förändring av medlemmarna själva, bland annat tack vare det demokratiska samtalsmöjligheter. Med andra ord är det just dessa lärandeprocesser som syftar till att förändra Egypten för att förhoppningsvis inför framtiden skapa ett rättvist samhälle med mänskliga värderingar, fred, demokrati och civilitet.

Förslag till framtida forskning

De olika informella lärandeprocesser som denna begränsade studie i relation till den egyptiska revolutionen och det egyptiska samhällsförändringen undersökte, kan sägas belysa ett mycket intressant, men dessvärre sällan undersökt område. Detta inte minst för att kunskap och vetenskapliga bidrag i allmänhet saknas både vad gäller informella lärandeprocesser i relation till skolan som sådan och till det civila samhället. Även undersökningar beträffande relationen mellan samhället i övrigt och informella lärandeprocesser, såväl som kring uppbyggandet av samhällsorganisationer saknas. Andra frågor rör acceptans av mänskliga värderingar, det demokratiska politiska systemet samt frågor om fred och samexistens.

Önskvärt är ett samhälle med en välfärdsliknande fördelningspolitik som värdesätter mänskliga värderingar och medborgerliga rättigheter samt respekterar FN:s konventioner om jämlikhet, frihet, positiv fred och mångkulturalitet. Detta oberoende av religion, samhällsposition och socialstatus.

Informella, liksom formella, lärandeprocesser kan bidra till ett samhälle där de fredliga icke-vålds metoderna inte bara vinner mark hos enskilda individer och länder utan som sådana kan bidra till en bättre värld. Detta kan vara värd all möda att ta del av, följa och undersöka vidare i en större skala, till exempel i en avhandling som fokuserar på informella lärandeprocesser i relation till uppbygganden av de fredliga sätten att utveckla ett samhälle från diktatur till demokrati.

Referenser

Al-Ahmad, Jalal, 1962, *Gharbzadedi, Dar khedmat va khianat- e roshanfekran*, Teheran: Parastech.

Amani, Kandil, 2011, *An attempt to evaluate the development of Arab Civil society*, Kairo.

Ahmad Abudulatti ,Muhammad, 1995, *Al – Harakat al- islamiyah fi Miser wa- qadaya al- tahawwul al- dimuqrati*, Kairo.

Amin, Samir, 2004, *Arabvärlden och Europa, ett arabiskt perspektiv*, Stockholm: Agora.

Arnstberg, Karl-Olov (red.), 1992, *Etnologisk samhällsforskning*, Lund: Studentlitteratur.

Babocok, Barbara A., 1980, *Reflexivity: definition and discriminations*, *Semiotica*, 30(1/2): 1-14.

Berque, Jacques, 2001, *Arabvärlden: Kultur och mångfald*, Furulund: Alhambra.

Börjklund, Per, 2011, *Arvet efter Mubarak*, Stockholm: Verbal förlag.

Broady, Donald (red.), 1985, *Kultur och utbildning. Om Pierre Bourdieus sociologi*, Stockholm: Liber.

Code of Ethics of the American Anthropological Association:
<http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm>

Davies, Charlotte Aull, 1980, *Reflexive ethnography. A guide to researching selves and others*, London & New York: St. Edmundsbury Press.

Davidson, Donald, 2004, *Språk, tanke och handling*, Enskede: TPB.

Englund, Tomas, 2007, *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet*, Göteborg: Daidalos.

Fairclough, Norman, 2003, *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. New York: Pergamon Press.

Fazelhashemi, Mohammad, 2000, *Exemplets makt. Föreställningar om Europa/Väst i Iran 1850-1980*, Eslöv: Symposion.

Frankfort-Nachmias, Chava & David Nachmias, 1990, *Research methods in the social sciences*, New York: St. Martin's Press.

Fridolf, Marie & Gunnel Rydberg, 2002, *Demokrati i skola och samhälle*, Solna: Eklund.

Gage N. L & David C. Berliner, 1992, *Educational psychology*, Boston: Houghton Mifflin.

Hassan, Hamdi A., 2011, Religion, identity and democracy. The Arab spring: Transition to democracy at a crossroads, föreläsning vid *The international IDEA democracy forum*, Madrid, Spain, 28-29 November 2011.

Hermansson, Jörgen, 1993, *Politik som intressekamp. Parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige*, Stockholm: Norstedts.

Hoy, David Couzens (red.), 1987, *Foucault. A critical reader*, New York: Blackwell.

Human Rights Watch rapport den 12 juni 2012:

<http://www.hrw.org/features/syria-documented-torture-methods>

Ibn Khaldun, Abdulrakhim, 1998, *Prolegomena. Introduktion till världshistoria*, i översättning av Ingvar Rydberg, Lund: Alhambra.

Jonsson, Britta & Klas Roth (red.), 2003, *Demokrati och lärande. Om valfrihet, gemenskap och övervägande i skola och samhälle*, Lund: Studentlitteratur.

Gilljam Mikael & Hermansson Jörgen (red.), 2003, *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber.

Kajiser, Lars, & Magnus Öhlander (red.), 2011, *Etnologiskt fältarbete*, Lund: Studentlitteratur.

Korany, Bahgat, 2011, *The Changing Middle East. A new look at regional dynamics*, Cairo: American University in Cairo Press.

Korany, Bahgaty, Rex Brynen & Paul Noble, 1998, *Political liberalization and democratization in the Arab world. Volume 2. Comparative experiences*, London: Lynne Reiner.

Kullberg, Birgitta, 2008, *Etnografi i klassrummet*, Lund: Studentlitteratur.

Liedman, Sven Eric, 2000, *Från Platon till kommunismens fall*, Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Lundgren, Ulf P., Roger Säljö & Caroline Liberg (red.), 2010, *Lärande, skola, bildning*, Stockholm: Natur och kultur.

Marc-Wogau, Konrad, Lars Bergström & Staffan Carlshamre, 2000, *Filosofen genom tiderna: Texter. Efter 1950*, Stockholm: Thales.

Moksnes Heide & Melin Mia (red.), 2010, *Power to the people. (Con-) tested civil society in search of democracy*, Uppsala: Uppsala Centre for Sustainable Development.

Nordberg, Michael, 1988, *Profetens folk*, Stockholm: Stockholms universitet.

Olesen, Søren Gytz & Peter Møller Pedersen, 2008, *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv*, Enskede: TPB.

Poock, J. G. A., 1975, *The Machiavellian moment. Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*, Princeton: Princeton University Press.

Putnam, Robert D., 1993, *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.

Reynolds, Paul Davidson, 1997, *Ethical dilemmas and social science research*, San Francisco: Sage.

Roth, Klas, 2004, *Deliberativ demokrati*, Stockholm: Studentlitteratur.

Said, Edward W., 1993, *Orientalism*, Stockholm: Ordfront.

Sharp, Gene, 1980, *Social power and political freedom*, Boston: Porter Sargent.

Sharp, Gene, 2005, *Waging nonviolent struggle. 20th century practice and 21st century potential*, Boston: Extending Horizons Books.

Sharp, Gene, 2010, *From dictatorship to democracy. A conceptual framework for liberation*, London: Serpent's tail.

Sernhede, Ove (red.), 2011, *Förorten, skolan och ungdomskulturen. Reproduktion av marginalitet och ungas informella lärande*, Göteborg: Daidalos.

Säljö, Roger, 2000, *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*, Stockholm: Prisma.

Zaydan, Jirji, 1902-1906, *Tarik al-tamaddun al-islami*, Kairo.

Övriga litteratur

Amnå, Erik & Lars Ilshammar, Lars (red.), 2002, *Den gränslösa medborgaren. En antologi om en möjlig dialog*, Stockholm: Agora.

Anward, Jan, 1989, Om form och funktion i språkutveckling, i Carin Sandqvist & Ulf Teleman (red.), *Språkutveckling under skoltiden*, Lund: Studentlitteratur.

Barsalou, Lawrence W., 1992, *Cognitive psychology: An overview for cognitive scientists*, Hillsdale: Erlbaum.

Bauman, Zygmunt, 2011, *Att tänka sociologiskt*, Göteborg: Korpen.

Bergström, Göran & Kristina Boréus, 2000, *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Lund: Studentlitteratur.

Bergstedt, Bosse & Anna Herbert, 2011, *Pedagogik för förändring*, Lund: Studentlitteratur.

Bourdieu, Pierre, 1999, *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*, Göteborg: Daidalos.

Craissati, Dina, 2005, *New social movements and democracy in Palestine. A model for the politics of civil society in the Arab world*, Hamburg: Lit Verlag.

Dalai Lama, 2011, *A human approach to world peace*, föreläsning vid Södertörns högskola, Huddinge, den 15 april 2011.

Derreda, Jacques, 1991, *Rösten och fenomenet*, Stockholm: Thales.

Dijk, Teun van (red.), *Discourse as social interaction*, London: Sage.

Dworkin, Martin S., 1959, *Dewey on education*, New York: Columbia University Press.

Egidius, Henry, 2009, *Pedagogik för 2000-talet*, Stockholm: Natur och kultur.

Elster Jon, 1998 (red.), *Deliberative Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Fairclough, Norman, 1989, *Language and power*, London: Longman.
- Fairclough, Norman & Ruth Wodak, 1997, Critical discourse analysts, i Teun van Dijk (red.), *Discourse as social interaction*, London: Sage.
- Florini, Ann M. (red), 2000, *The third force*, Washington: Japan Center for International Exchange and Carnegie Endowment for International Peace.
- Foucault, Michel, 1993, *Diskursens ordning*, Stockholm: Brutus Östlings förlag.
- Foucault, Michel, 2008, *Diskursernas kamp*, Stockholm: Brutus Östlings förlag.
- Gardiner Alan, 1961, *Egypt of the pharaohs. An introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Gilljam, Mikael, 2010, Deltagardemokrati med förhinder, i Mikael Gilljam & Jörgen Hermansson (red.), *Demokratins mekanismer*, Malmö: Liber.
- Goldstein-Kyaga, Katrin, 2012, *Dalai lama XIV, En human syn på världsfreden*, Stockholm.
- Gutting, Gary (red.), 2007, *The Cambridge companion to Foucault*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Hartman, Sven, Klas Roth & Niclas Rönström, 2003, *John Dewey. Om reflektivt lärande i skola och samhälle*, Stockholm: HLS förlag.
- Herbert Anna & Bosse Bergstedt, 2008, *Kunskapen och språket*, Stockholm: Liber.
- Ingram, David, 2007, *Foucault and Habermas*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson, Philip J., 1986, *The practice of teaching*, New York: Sage.
- Kaldor, Mary, 2004, *Det globala civilsamhället*, Göteborg: Daidalos.
- Larsson, Kent, 1989, Språket, vetande och inläring, i Carin Sandqvist & Ulf Teleman (red.), *Språkutveckling under skoltiden*, Lund: Studentlitteratur.
- Linnér, Bengt & Boel Westerberg, 2009, *Att undervisa är att välja: Mångkulturalitet, innehåll och meningsskapande*, Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Roddy, 2008, *Foucault. En introduktion*, Malmö: Égalité.

Stensmo, Christer, 2007, *Pedagogisk filosofi*, London: Studentlitteratur.

Trärgård Lars h (red),1995 *Civilt samhälle kontra offentlig sektor*, Stockholm: SNS.

Trägårdh, Lars, 2002, *Nationalstatsparentesen och demokratins förutsättning*, Stockholm: Studentlitteratur.

Wernerberg, Anna, 2009, *Lärandets objekt. Vad elever förväntas lära sig, vad görs möjligt för dem att lära och vad de faktiskt lär sig under lektionerna*, Umeå: Umeå universitet.

Winther Jørgensen, Marianne & Louise Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur.

Wistedt, Inger, 1987, *Rum för lärande. Om elevers studier på gymnasiet*, Stockholm: Stockholms universitet.

Appendix: Det moderna Egypten i korthet⁵⁵

1798 Frankrike invaderar och ockuperar landet..

1805 Mohammad Ali Pasha tar över makten.

1869 Invigningen av Suezkanalen.

1882 England invaderar och ockuperar landet.

1919 Said Zaghlol leder massorna mot England, vilket resulterar i att han utvisas. Hans fru kommer under de närmaste följande åren att fortsätta motståndet.

1948 Det första arabisk-israeliska kriget.

1946-1951 Massdemonstrationer mot monarkin och gerillakrig mot de brittiska styrkorna i landet.

1952 De så kallade ”fria officerarna” tar makten. Kung Farouq tvingas i exil, och därmed avgår den siste monarken med rötter i Osmanska riket.

1954 Gamal Abdul Nassar påbörjar sin presidentperiod.

1956 Nationalisering av Suezkanalen, vilket leder till att Israel, Frankrike och Storbritannien invaderar.

1967 Sexdagarskriget, vilket leder till att Israel ockuperar Gaza, Västbanken och Sina ihalvön.

1973 Oktoberkriget.

1974 Den så kallade ”ekonomiska öppningspolitiken” inleds under president Sadat.

1981 Sadat skjuts till döds av militanta islamister inom den egyptiska armén. Hosni Mubarak efterträder.

⁵⁵ För denna korta beskrivning har olika källor använts. Se gärna på svenska bl.a. Nordberg M., 1988, och Berque J., 2001, och Björklund P., 2011.

1990 Undertecknandet av det så kallade ”strukturanpassningsprogrammet” med Världsbanken.

1991 Egypten ansluter sig till den USA-ledda koalitionen mot Irak.

2004, Kifaya-rörelsen grundas i opposition mot Mubarak.

2008 Omfattande demonstrationer, strejker och protester i Mahalla Al-Kubra i Kairo.

2008 Den så kallade 6 april-revolten leder till massdemonstrationer i stora delar av landet.

2011 Massdemonstrationer över hela Egypten vilka utvecklas till en folklig revolution som slutligen tvingar Hosni Mubarak att lämna ifrån sig makten.

2012 Första fria valet äger rum.